

Tallinna Ülikool
Germaani-Romaani Keelte ja Kultuuride Instituut

Karoliina Sark

**Norra rahvajuttude tõlkimine eesti keelde
raamatu „Hedalení metsa trollid” näitel**

Magistritöö

Juhendaja: Triin Pappel

Tallinn 2011

SISUKORD

SISUKORD	2
SISSEJUHATUS	4
1 NORRA KULTUUR JA RAHVAJUTUD	7
1.1 Rahvajuttude kogumine	7
1.1.1 Rahva- ja muinasjutud	7
1.1.2 Rahvuslike ideede sünni Lääne-Euroopas	9
1.1.3 Rahvuslike ideede levik Norras	10
1.1.4 Norra rahvajutud	12
1.1.5 Romantismiajastu tõlgendamine	14
1.2 Norra kultuuri mõjud Eestis	16
1.2.1 Rahvuslik ärkamisaeg	16
1.2.2 20. sajandi I pool	18
1.2.3 Nõukogude aeg	21
1.2.4 Pärast taasiseseisvumist	26
2 NORRA RAHVAJUTTUDE TÕLKIMINE	28
2.1 Norra rahvajuttude tõlkimine eesti keelde	29
2.2 Norra rahvajuttude tõlkimine soome keelde	34
2.3 Tõlked teistesse keeltesse	36
3 „HEDALENI METSA TROLLID”	38
3.1 Teose tutvustus	38
3.2 „Hedaleni metsa trollid” tõlkija	39
3.3 Kirjastustegevus nõukogude ajal	41
3.4 Sari „Muinaslugusid kogu maailmast”	43
3.5 Raamatukogudest laenutamine	46
3.6 Koht kirjandusmaastikul	48

3.7 Järeldused.....	51
KOKKUVÕTE	53
SUMMARY.....	55
KASUTATUD KIRJANDUS.....	57
Lisa 1	63
Lisa 2	65

SISSEJUHATUS

Norra rahvajutud on oma sünnimaal saavutanud rahvusliku sümboli staatuse (Rudvin 1999: 38) ning Jacob Grimm on neid nimetanud maailma parimateks. Käesoleva töö eesmärgiks on uurida 1840.–1850. aastatel Peter Christen Asbjørnseni ja Jørgen Moe poolt kogutud ja kirja pandud rahvajuttude tõlkimist eesti keelde. 1989. aastal anti välja esimene eestikeelne norra rahvajuttude kollektsioon „Hedaleri metsa trollid”, varem oli ilmunud vaid üksikute lugude tõlkeid erinevates muinasjuturaamatutes. Antud teosele pööran käesolevas töös seetõttu erilist tähelepanu, vaatlen selle tõlke- ja tekkelugu, tähtsust kirjandusmaastikul ning seotust teiste tekstidega.

Eesti on nii ajalooliselt kui ka geograafilisest asendist tingituna olnud tihedalt seotud Rootsi ja Soomega. Ajalooõpikutest võime lugeda „vana hea rootsi aja” kohta ja Soomega ühtsesse kultuuriruumi oleme kippunud juba rahvusliku ärkamisaja päevist (Jansen 2007: 375). Kui palju teame aga Norra kohta? Viimased 20 aastat on eestlastel olnud võimalik vabalt reisida ja kultuurikontakte vahetada, nõukogude perioodil said lääneriike külastada vaid vähesed. Seetõttu on huvitav vaadelda, millised on olnud norra ja eesti kultuuride kokkupuutepunktid läbi ajaloo ja teha seda tõlgete (ning kitsamalt rahvajuttude tõlgete) uurimise baasil. Ka ei ole antud teemat Eestis varem käsitletud. Tartu Ülikooli eesti ja võrdleva rahvaluule osakonnas on kaitstud mitmeid rahva- ja muinasjututeemalisi teadustöid, kuid mitte ükski neist ei ole seotud Norraga.

Tõlkeajaloo uurija Anthony Pymi sõnul on tõlgete uurimise puhul keskendutud liiga palju tekstidele ja mitte piisavalt inimestele endile. Ta rõhutab selle tegevuse juures laiemat sotsiaalset, ajaloolist ja kultuurilist tausta olulisust, kuna pelgalt pinnapealsete andmete kirjeldamisest või edasiandmisest ei piisa. Kuna tõlkimise protsessi on kaasatud väga palju erinevaid faktoreid, peaks uurimise võrgustik olema võimalikult lai. Otsides vastust küsimusele, miks üks või teine tõlge on tekkinud, sõnastab Pym põhjuslikkuse teooria (*causation theory*). Ajalooline uurimisviis peaks autori sõnul vaatlema seda, mis on faktide taga, pöörama pilgu minevikusündmuste

liikumapanevatele jõududele ning nägema numbrite ja nimekirjade taga inimtegevust. (1998: 54; 143–159)

Seetõttu pööran ka antud töös tähelepanu tõlgitavate tekstide päritolule ja ajaloolisele tähtsusele lähtekultuuris. Magistritöö esimene osa keskendubki norra kultuurile ja rahvajuttudele, jagunedes omakorda kaheks alapeatükiks: rahvajuttude kogumine Norras ja Norra kultuuri mõjud Eestis. Rahvajuttude puhul annan ülevaate nende algsest suulisest funktsioonist ja selle muutumisest seoses lugude kirjapanekuga. Vaatlen rahvuslike ideede esiletõusu Lääne-Euroopas ja nende levikut Norrasse, mis tõi endaga kaasa ulatusliku rahvaluule ja -juttude kogumise puhangu. Selleks, et romantismiajastut mitte liiga ühekülgselt kajastada, toon välja ka kriitika selle tõlgendamise aadressil. Teises alapeatükis vaatlen eesti ja norra kultuuride kokkupuutepunkte peamiselt tõlkekirjanduse vahendusel rahvuslikust ärkamisajast kuni tänapäevani. Annan ülevaate kirjanduses ja kultuuris valitsenud peamistest mõttevooludest ja suundadest, mis võisid mõjutada tõlkimist norra keelest. Kuna „Hedaleri metsa trollid” ilmus nõukogude ajal ja tegemist on päris pika perioodiga, olen seda käsitlenud kõige põhjalikumalt.

Töö teine osa on pühendatud norra rahvajuttude tõlkimisele eesti ja teistesse keeltesse. Eesmärgiks ei ole mitte tõlgitud tekstide kvaliteedi hindamine, vaid ülevaate andmine Asbjørnseni ja Moe kogutud lugude tõlkimise kohta. Esimene alapeatükk keskendub norra rahvajuttude eestikeelsetele tõlgetele läbi ajaloo, vaadeldes igat teksti ka lähemalt. 20. sajandi esimese poole väljaannetes ei ole sageli tõlkijat teosesse märgitud ning „Hedaleri metsa trollid” on ainuke raamat, mille puhul on teada keel, millest on tõlgitud. Ülejäänud tekstide puhul olen püüdnud algkeelt tuvastada norrakeelse originaaltekstiga võrreldes.

Teine alapeatükk keskendub põhiosas norra rahvajuttude tõlkimisele soome keelde, vaadeldavad tekstid olen koondanud bibliograafianimestikku (vt Lisa 1). Võrdlen Asbjørnseni ja Moe lugude tõlgete ilmutist Eestis ja Soomes ning vaatlen selle tagamaid. Lisaks annan lühikese ülevaate norra rahvajuttude tõlkimisest teistesse keeltesse ja andmete kättesaadavuse korral pööran tähelepanu nende vastuvõtule ja tähtsusele sihtkultuuris.

Eestikeelsete tõlgete kohta olen andmeid kogunud põhiliselt Eesti raamatukogude andmebaasist ESTER (<http://ester.nlib.ee>; <http://ester.utlib.ee>), Muinasjutubibliograafiast (vt Suls 1988) ja Muinasjutukooli andmebaasist (vt Muinasjutukooli 2011). Tõlgete võrdlemiseks norrakeelsete originaaltekstidega olen kasutanud Asbjørnseni ja Moe lugude 1985. aasta väljaannet või internetiandmebaasi (Norske 1995). Soomes ilmunud tõlgete kohta olen saanud andmeid põhiliselt Soome rahvusbibliograafi andmebaasist FENNICA (<https://fennica.linneanet.fi>) ja Soome ülikooliraamatukogude ühisest andmebaasist LINDA (<http://linda.linneanet.fi>). Informatsiooni hankimisel tõlgete kohta teistesse keeltesse on kõige rohkem olnud abiks Norra ja Rootsi raamatukogude andmebaasid, vastavalt BIBSYS (<http://ask.bibsys.no>) ja LIBRIS (<http://libris.kb.se/>).

Magistritöö kolmas osa keskendub „Hedalení metsa trollid” tekkeloole. Selle raames olen küsitlenud tõlkija Sigrid Toomingut (end Kangur), et saada rohkem teada antud teose väljaandmise ja tõlkeloo kohta (vt Lisa 2). A. Pymi ideedele toetudes (1998: 54, 114) vaatlen tõlkija elulugu ja panust vaadeldava kollektsiooni ilmumise juures. Annan ka ülevaate kirjastamise tingimustest nõukogude perioodil ja otsin vastust küsimusele, miks ei ole norra rahvajutte rohkem eesti keelde tõlgitud. Lisaks tutvustan „Muinaslugusid kogu maailmast” sarja, milles vaadeldav teos ilmus, et omada laiemat pilti lisaks teistest samal perioodil tõlgitud tekstidest (*ibid.*: 39–40). Lõpuks uurin teose laenutamist Tallinna suuremate raamatukogudest ja vaatlen selle tähendust ja rolli kirjandusmaastikul.

1 NORRA KULTUUR JA RAHVAJUTUD

1.1 *Rahvajuttude kogumine*

Käesolevas peatükis heidan pilgu rahvajuttude päritolule ja kogumisele ning vaatlen, kuidas need muutusid lastele suunatud muinasjutužanriks. Annan ülevaate rahvuslike ideede leviku kohta Euroopas ja Norras ning uurin, kuidas Asbjørnseni ja Moe kogutud lood muutusid aja jooksul rahvusklassikaliseks lugemisvaraks.

1.1.1 Rahva- ja muinasjutud

Jutuvestmine on universaalne nähtus, millega inimesed on tegelenud juba mitu tuhat aastat. Folklooriuuriija D. L. Ashlimani kohaselt puudutab see igat teadavolevat ühiskonda maailmas igal kirjapandud ajalooajalooperioodil (2004: 1). Kui algselt kandusid jutud edasi suuliselt teel ühelt põlvkonnalt teisele, siis 17. sajandil kujunes välja omaette kirjanduslik muinasjutužanr. Rahvajuttude kirjapanemise küsimuses on folkloristid eriarvamusel. Mõnede arvates on just üleskirjutamine päästnud paljud lood väljasuremisest (Philip 2003: 40), teised, nagu Bengt Holbek (1987), heidavad kirjapandud lood kõrvale kui professionaalsete kirjanike poolt ümber jutustatud või võltsitud (*ibid.*: 23–24).

Folkloristid jagavad rahvajutustused (*folk narratives*) kolme kategooriasse: müüdid, legendid ja rahvajutud (*folktales*). Kahte esimest jutustuse tüüpi peeti nende loomise ja algsete jutustajate poolt tõesteks. Kui müüdid kirjeldavad inimkonna suhteid üleloomulike jõududega, siis legendid keskenduvad inimestele endile ja antakse edasi igapäevakeeles. Rahvajuttudega luuakse aga teadlikult fiktiivne maailm (kuigi on ka erandeid), mille eesmärgiks on kuulajate meelt lahutada ja millesse on tihti põimitud moraalselt õpetlikke elemente. (Ashliman 2004: 33) Antti Aarne ja Stith Thompson on uurinud rahvajutte ja neid liigitanud ning nende töö on olnud aluseks paljudele teistele folkloristidele. Muinasjutud paigutuvad nende kohaselt võlujuttude kategooriasse (*tales of magic*), olles seega üks rahvajuttude tüüpidest. (Jones 2005: 6–7) Mitmeerilases kirjanduses kasutatakse neid kahte terminit (rahvajutud ja

muinasjutud) tihti läbisegi, käesolevas töös võtan aluseks Aarne ja Thompsoni liigituse.

Rahva- ja muinasjuttude uurija Jack Zipes otsib vastust küsimustele, kuidas, miks ja millal muutusid rahvajutud lastele suunatud muinasjuttudeks ja leiab, et seda teemat on väga vähe uuritud (2002: 6). Tema sõnul tuleb mõista lugude vestmise algset konteksti ja nende tähendust külaühiskonnas. Zipes väidab, et rahvajutud ühendasid madalamatesse klassidesse kuulunud inimesi ning peegeldasid nende väärtushinnanguid ja maailmapilti ning sotsiaalset staatust, mida nad ei saanud muuta. (Ibid.: 6–9) 16.–18. sajandil kirjutasid lugusid üles kõrgemate klasside esindajad, kes Zipes'i sõnul andsid neile uue, valitseva klassi ideoloogia (*ibid.*: 10). Eriti selgelt tulevat see esile Prantsusmaa näite puhul, kus 17. sajandi lõpul tekkis suur muinasjuttude kirjapanemise tuhin. Kuulsaimaks kollektsiooniks sai Charles Perrault' „Contes du temps passé”, mis ilmus 1697. aastal. 17.–18. sajandil kasvas Prantsusmaa aristokraatlike naiste hulgas välja muinasjutuvestmise traditsioon. Eesmärgiks oli kuulajate lõbustamine ning samal ajal tõeliselt aristokraatlike kommete rõhutamine. Zipes rõhutab, et läbi terve 18. sajandi ei eksisteerinud ainuüksi lastele suunatud kirjanduslikku muinasjutužanrit. Sarnaselt oma vanematele kuulsid lapsed jutustusi koduõpetajannade, teenijate ja eakaaslaste käest. Aja jooksul lugusid muudeti, et need annaksid kehtiva moraalikoodeksi edasi nooremale põlvkonnale, kuid ka see pagas oli esialgu kättesaadav vaid kõrgemast soost lastele. (1994: 16–24)

Järgnevatel sajanditel muinasjutužanr arenes ning rahvajutud, mis algselt olid kandunud edasi suuliselt ja mis tugevdasid inimeste vahelisi sotsiaalseid sidemeid, muutusid iseseisvaks lugemisvaraks. Jack Zipes kirjeldab, et 19. sajandil vajasis inimesed karmist tööelust ja kapitalistlikust mõtteviisist vaheldust ning sukeldusid selleks muinasjutumaailma. Uute tehnoloogiate arenedes muutusid rahvajutud teisejärguliseks ja hakati looma uusi lugusid, mis lõbustasid lapsi ja mille väljaandmine tõi sisse kasumit. Nii võttis massimeedia muinasjuttude levitamise enda haardesse ja rajas sellele terve modernse tööstuse. (2002: 15–22)

Käesolevas töös uurin norra rahvajuttude tõlkimist ning eesmärgiks on vaadelda, millises kontekstis antud tekstid sündisid. Enne Norra näite juurde pöördumist

soovin aga tutvustada ideid, mis nii Norra kui ka kogu Euroopa rahvuspärandi kogujaid inspireerisid ja nende tegevusele tõuke andsid.

1.1.2 Rahvuslike ideede sünni Lääne-Euroopas

19. sajandit nimetatakse rahvuskultuuride tekkimise ajajärguks. 18. sajandi lõpul Suurest Prantsuse revolutsioonist ja valgustusajastust alguse saanud ideed levisid naabermaadesse ja sellele järgnenud sündmused vallandasid rahvustunde puhangu väga mitmetes teistes Euroopa riikides. Napoleoni sõdade tagajärjel lakkas eksisteerimast senine valitsemis- ja maailmakord, millele oli rajanenud Euroopa poliitika kolmekümneaastast sõjast (1618–1648) alates. Maad võttis ebakindlus tuleviku suhtes ja filosoofid hakkasid ajalugu ümber mõtestama. Johann Gottfried Herderi (1744–1803) ideedel oli oluline roll rahvuskultuuri mõiste tekkimise juures. Herder propageeris rahvuskirjanduse (*Volksliteratur*) mõistet ning ta oli üks esimestest, kes kogus saksa rahvalaule. Ometi ei piirdunud rahvuskirjandus tema jaoks ühe kultuuriga, vaid oli avatud impulssidele väljaspoolt ja kujutas endast pidevat ja käimasolevat kollektiivset traditsiooni. Herderi järeltulijad (keda tänapäeval nimetatakse romantikuteks) kitsendasid seda mõistet ja nii piirdus *Volk* nende jaoks edaspidi puhtalt saksa traditsiooniga. Samuti muutus rahvuskirjandus ajalooliseks, st et tegemist ei olnud enam käimasoleva protsessiga, vaid nähtusega, mis kuulub minevikku ja mida tuleb uurida. Selle pinnalt kerkis esile rahvaluule ja -lugude kogumise traditsioon, mille eesmärgiks oli saksa kollektiivse mälu taasavastamine. (Lampart 2004)

Sajandi algul tekkis saksa rahvusliku pärandi vastu huvi Jacob ja Wilhelm Grimmil. 1812 ilmus nende sulest „Kinder- und Hausmärchen” (laste- ja kodujutud), mis oli kogumik Saksamaal levinud rahvajuttudest. Eesmärgiks oli suulisele traditsioonile truusjäämine, kuid Grimmid siiski muutsid lugusid aja jooksul (Blamires 2003: 76–82). David Blamires väidab, et vendade Grimmide eesmärgiks oli luua traditsiooniline lastekirjandus, mis oli varem olnud saksa intellektuaalide poolt kõrvale jäetud ning millesse suhtuti teatud eelarvamustega (2003: 71). Seda kinnitab ka lugude 1812. aastal ilmunud väljaande eessõna, milles teistele rahvajuttudega

tegelenud žanritele heidetakse ette, et nad on „kiskunud laste käest ära neile kuuluva, andmata midagi vastu” (Dollerup 1999: 57). Siiski rõhutasid vennad Grimmid ka oma tegevuse teaduslikkust ja selle tähtsust laiematele hulkadele, väites, et rahvajutud on iidse mütoloogia kandjad (*ibid.*: 51–56).

Kirjanduses ja kunstis väljendusid 19. sajandi alguse ideed vastuolulistena, märksõnadeks olid müstilisus ja tunnete vabadus, normide hülgame ja originaalsus, püüe selle poole, mis on väljaspool käeulatust nagu lapsepõlv, keskaeg, Idamaad ja muinasjutumaailm (Beyer 1978: 119–124). Ideaalideks said individuaalsus ja rahvuslikud omapärad, mis avaldus ka rahvaluule ja -lugude kogumise innukuses. Romantismi on nimetatud aristokraatide reaktsiooniks üha enam maad võtnud industrialiseerimisele ja kasvavale kodanlaste klassile (*ibid.*: 122). Seda nähakse aga ka kui maailmakorra muutumisest sündinud uue ajalookäsitluse tulemust, millega idealiseeriti mineviku harmooniat ja otsiti võimalusi tuleviku kuldajastu loomiseks (Lampart 2004: 174–176).

Rahvaluule ja -juttude kogumise traditsioon levis 19. sajandil kulutulena üle kogu Euroopa, jõudes ka Norrasse. Järgnevalt annan ülevaate sealsetest tolle aja sündmustest ja vaatlen, millise suuna võttis rahvuslik liikumine Skandinaavia poolsaarel.

1.1.3 Rahvuslike ideede levik Norras

19. sajand oli kogu Euroopa jaoks murranguline. Tööstusliku revolutsiooni ja linnastumise tulemusena muutus kogu senine ühiskonnakorraldus ja mitmel pool kadusid seni eksisteerinud seisustevahed. Norras nimetatakse seda protsessi, mis algas 1850. aastatel, „suureks kestavahetuseks”. Sisuliselt tähendas see talupoegliku majanduse integreerimist modernsesse turumajandussüsteemi, mistõttu muutus külade sotsiaalne struktuur. Sidemed kodu ja talurahvaga ei olnud enam nii tähtsad kui kuulumine erinevat sorti formaalsetesse organisatsioonidesse. See tõi kaasa uued nähtused nagu individualism, huvi ühiskonna kui laiema üksuse, rahvuse ja riigipoliitika vastu. Sajandi keskel kasvas inimeste lugemus, järjest enam anti välja

ajalehti ja ajakirju ning raamatuid, sealhulgas tõlkekirjandust. (Pryser 1985: 216–230)

Norra rahvusliku liikumise eripäraks on see, et kuna puudus tugev linnakodanike klass või maa-aadelkond, võttis see teistsuguse suuna kui paljudes muudes Euroopa riikides (90% rahvast moodustasid talupojad – siin võib aga tuua paralleeli eestlaste rahvusliku liikumisega). Märksõnadeks said maalähedus ja võrdsus ning üle kõige ülistati loodust ja lihtsat maaelu, mitte niivõrd linna või sõjalist tugevust. (Beyer 1978: 124–126) Teine Norrale iseloomulik omadus oli „keele rahvuslikustamine” (Eriksen 1993: ptk 2). Ei olnud palju teisi Euroopa riike, kus oma keel oleks tulnud 19. sajandil taasavastada. Taani ülemvõimu tulemusena oli riigis ametlikuks kirjakeeleks taani keel ja norra keelt räägiti murretena. Juba sajandi algul levisid ideed oma kirjakeele loomiseks murrete põhjal. Selle tegi teoks keeleteadur Ivar Aasen, kes reisis aastatel 1842–1846 mööda Norra maakohti ja uuris inimeste keelekasutust. Järgnevatel aastatel ilmus tema sulest mitu grammatika- ja sõnaraamatut, mis panid aluse uuele kirjakeelele, *landsmål*’ile. 1929. aastast nimetatakse seda *nynorsk*’iks ning tänapäeval on see üks kahest ametlikust Norra kirjakeelest (teine on taani keelest välja arenenud *bokmål*). (Beyer 1978: 153–154; Gundersen 2009)

Romantismiideed ei löönud Norras õitsele samaaegselt Lääne-Euroopaga. Need imbusid küll vaikselt haritlaste ringkondadesse, kuid saavutasid läbilöögi alles 1840. aastatel. Selle üheks põhjuseks olid Napoleoni sõdade aegsed sündmused, mil Norra oli Taanist kultuuriliselt ära lõigatud. Tolleaegset luulet on tagantjärele nimetatud žargooniks, millel ei ole kirjanduslikku väärtust (Beyer 1978: 119). Alles Henrik Wergelandist (1808–1845) alates (kellega algas iseseisev norra kirjandus) levisid romantismiideed haritlaste hulgas laiemalt – ajal, mil need enamikes teistes Euroopa riikides taandumas olid. (*Ibid.*: 124)

1.1.4 Norra rahvajutud

Folkloor ehk rahvaluule on suuline pärimus, mis on kandunud ühelt põlvkonnalt teisele isikliku kogemuse läbi (Ashliman 2004: 29). 14. sajandi keskpaigast kuni 16. sajandini ei pärine Norrast palju kirjutisi, küll aga õitsesid tol ajal suulised vormid nagu jutustused, muinasjutud ja rahvaviisid. Sisu poolest on rahvajutud tunduvalt kosmopoliitsemad kui rahvaviisid. Vähesed nendest on algselt pärit Norrast, kuid nad on seal väga hästi kohanenud. Arvatakse, et mõned jutud pärinevad normannide käest Sitsiiliast, kes olid neid omakorda kuulnud araablastelt. Ka palverändurid, ristisõdijad ja kaupmehed tõid endaga kaasa mitmeid lugusid. Eriti suured jutuvestjad olevat aga olnud kerjasmungad. Nii nemad kui ka paljud preestrid armastasid oma jutlustes kasutada lugusid, millesse oli põimitud moraalseid ja religioosseid elemente või millele nad andsid sümboolse tähenduse. (Beyer 1978: 57, 64–65)

Vaatamata paljude Norra rahvajuttude võõramaisele päritolule on need siiski täis kohalikku sümboolikat. Lugude kangelsed rändavad mööda koduseid metsi ja mägesid ning seal kohtavad nad ka trolle. Samuti kirjeldatakse maaelu ja igapäeva, mis tuleb esile hõbe- ja kuldmetsa tagant. Räägitakse Norrale iseloomulikust õhukese kuivikleiva (*flatbrød*) valmistamisest ja õllepruulimisest. Tihti esineb satiiri, mis riivab kõrgemaid ametnikke, kellega talurahval ei olnud just kõige sõbralikumad suhted. (*Ibid.*: 63–65)

Nagu enamikes teistes Euroopa riikides, olid ka norra rahvajuttude peamisteks vestjateks täiskasvanud. Lapsed kuulsid neid üldjuhul koduses keskkonnas ja andsid lood omakorda edasi järgmisele põlvkonnale. 19. sajandi esimese poole Skandinaavia ühiskond oli perekeskne, tänapäeva inimesele nii enesestmõistetavad ajaviitevormid nagu ajalehed, teater, raamatud ja laiemad seltskondlikud üritused kas puudusid või olid vähelevinud. Nii hoitigi pereringis üleval lugude vestmise ja laulmise traditsiooni, mis oli ühtlasi põlvkondi ühendavaks jõuks, olles omane ühiskonna kõige madalamatele kihtidele. (Holbek 1987: 140–183)

Huvi norra ajaloo, eluviiside ja looduse vastu näitasid kirjanikud välja juba 18. sajandi lõpul ning see tendents tugevnes pärast 1814. aastat, kui lõppes liit Taaniga. Rahvaluule kogumisega hakati tegelema 1830-ndatel, tõelise hoo sai see aga sisse järgneval aastakümnel, mida on nimetatud rahvusliku läbimurde ajajärguks. Kõige tuntumad rahvaluule ja rahvalugude kogujad Norras olid Peter Christen Asbjørnsen (1812–1885) ja Jørgen Moe (1813–1882). Innustatuna vendade Grimmide muinasjuttude kogumisest ning kannustatuna kogu Euroopas levinud romantismiideedest, reisisid Asbjørnsen ja Moe mööda Norrat ja panid kirja inimestelt kuuldud lood. 1840.–1850. aastatel ilmus nendelt mitu rahvajuttude kogumikku, mis muutusid kiiresti populaarseteks. Asbjørnseni ja Moe eesmärgiks oli anda lood edasi võimalikult originaalilähedaselt ning tulemuse eest on neid palju kiidetud. Jacob Grimm (kes valdas taani keelt) avaldas arvamust, et tegemist on maailma parimate rahvajuttudega (Haarberg 2010: 142). Lugude kogumise tegi keeruliseks fakt, et rahvajuttudel oli Norras algselt väga madal sotsiaalne prestiiž. Jutuvestmise traditsiooni hoidsid üleval ühiskonna madalamad kihid – maarahvas, vanemad inimesed, tavaliselt naised. Seda tehti kohalikus murdes, milles ei olnud samuti palju kultuurset kapitali. Asbjørnsen ja Moe, kellel mõlemal oli kirjanikuannet, suutsid lugude kirjapanekul taani kirjakeele mõjusid trotsida ja murdeid kohandada, andes oma tööga tõuke norra kirjakeele edasisele arengule. (*Ibid.*: 140–143)

Asbjørnseni ja Moe kogutud lugude tähtsust on raske alahinnata. 1940. aastal teatas kirjanik Sigurd Hoel, et tegemist on viimase 100 aasta tähtsaima Norra kirjandusteosega, mis on panustanud norra luulesse ja teadusesse, rahvustundesse ja enesemääramisse ning isegi norralaste igapäeva (Haarberg 2010: 143). Tänapäeval leidub vaevalt Norras üles kavanud inimesi, kes pole Asbjørnsenist ja Moest midagi kuulnud. Nende nimesid seostatakse lapsepõlves kuuldud lugudega, mis moodustavad tähtsa osa norralaste kultuurilisest identiteedist (Hertzberg 1999).

Jon Haarberg (2010) toob välja huvitava mõtte, et tänapäeva multikultuurses Norra ühiskonnas ei saa enam rääkida rahvuskirjandusest, kuna võtmesõnaks ei ole mitte „rahvuslus”, vaid hoopis „mitmekesisus” (*ibid.*: 140–141). Siinkohal tuleb mõista norralaste kollektiivset mõtteviisi, mis võib eestlase jaoks olla kohati raskesti arusaadav. Andreas Sigmund Dahle (2010) on oma magistritöös uurinud norralastele

tüüpilisi omadusi. Ühena nendest toob ta välja võrdsusprintsipi, mida seotakse mõistetega „sotsiaaldemokraatia” ja „heaoluühiskond” (*ibid.*: 7–8). Juba 1933. aastal sõnastas taani-norra kirjanik Aksel Sandemose (1899–1965) oma ühiskonnakriitilises teoses „En flykting krysser sitt spor” tolleaegset Norra ühiskonda valitsenud nähtamatud seadused (*jantelov*). Üks nendest ütleb: „Ära arva, et sa midagi oled”, mis tähendab seda, et teistest eristumine või enda kiitmine ei ole auasi. (Ustvedt 2001) Seda mõttelaadi võib märgata ka tänapäeva multikultuurses Norra ühiskonnas ning see aitab võrdsuspõhimõtet paremini mõista.

Tulles tagasi rahvajuttude juurde on huvitav see, et 19. sajandi keskel, mil need trükist ilmusid, olid nende lugejateks enamjaolt kõrgklassi kuuluvad inimesed, kuigi lood pärinesid traditsioonilisest talupojaühiskonnast (Pryser 1985: 160). Järgnevalt vaatlen erinevaid viise rahvusliku romantismiaja tõlgendamiseks ning toon välja kriitika tolleaegse ajastu idealiseerimise aadressil.

1.1.5 Romantismiajastu tõlgendamine

Ajaloosündmuste või möödunud nähtuste uurimise puhul on oluline paigutada need õigesse mineviku konteksti. Ka rahvusromantilised ideed võivad kiiresti muutuda idealiseerituks, kui ei mõisteta laiemalt pinnast, kust nad pärjasid. Tore Pryser kirjutab, et rahvusliku identiteedi mõiste löid Norras linnades elanud kõrgemad ametnikud. Kantuna Euroopas levinud romantismi- ja rahvuslikest ideedest, „avastasid” kõrgklassi liikmed külakultuuri ja tõlgendasid seda enda seisukohtadest tähtselt. Rahvuslik romantism levis akadeemikute hulgas linnades ning jõudis laiemate gruppideni küldes tunduvalt hiljem. (1985: 160–162)

Jon Haarberg (2010) keskendub kirjandusele, kuid tema idee on sama. Ta kirjeldab, kuidas rahvuskirjanduse mõiste loodi romantismiajastu vaimus hõlmamaks vaid teatud sorti kirjandust, nimelt „ilusat”. Nii said tema sõnul rahvuslikud strateegid ja taktikud kasutada kirjandust kultuuripoliitilise instrumendina ning loodi rahvuslikud arusaamad sellest, mis on norralik ja mis norralasi kui rahvust ühendab. (*ibid.*: 139)

Antropoloogiaprofessor Thomas Hylland Eriksen (1993) viib need ideed veelgi kaugemale ja laskub kohati äärmustesse. Ta suhtub väga skeptiliselt rahvuse mõistesse ning tema meelest on tegemist nii riigivõimu kinnitava kui ühist kultuuri loova ideoloogiaga, millele pandi alus 19. sajandi Euroopas. Kui varem elasid ühe riigi territooriumil erinevatest kultuuridest ja erineva emakeelega inimesed, siis rahvusriigi sünniga sunniti neile peale valitseva klassi ideoloogia, mis oli teadlikult konstrueeritud. Eesmärgiks oli jätta mulje kuldsest eelajaloost ja luua rahvuslik mälu, mis ulatub mitmete sadade, kui mitte mitmete tuhandete aastate taha. Autor väidab, et ajalugu saab kirjutada väga mitmel viisil ning et rahvusliku ideoloogia kujundamine on ainult üks paljudest võimalikest. (*Ibid.*: ptk 1,2)

Oma kodumaa kohta ütleb Eriksen, et modernne Norra loodi romantismiajastul ning et sealne rahvuslik ideoloogia arendati välja aastatel 1814–1905, mil oldi liidus Rootsiga (*ibid.*: ptk 1). Tema sõnul ei ole võimalik kultuuri defineerida või kirja panna, kuna samal hetkel see kivistub ja sureb. Eriksen väidab, et kui norralastel üldse midagi ühist on, siis ei ole selleks kindlasti mitte romantistliku rahvusluse pinnalt tekkinud sümbolid ja traditsioonid (neid nimetab ta rahvusromantistlikeks kitsideks), mida kujutatakse kui ehtnorralikke. (*Ibid.*: ptk 3) Autori jaoks ei ole rahvuslik ideoloogia loomulik, kuid jätab sarnaselt muudele ideoloogiatele mulje, nagu ta seda oleks. Norrat peab ta äärmuslikuks näiteks riigist, kus üheks poliitiliselt oluliseks eesmärgiks on rahvusliku identiteedi säilitamine ja alalhoidmine (samal ajal tuleb mees pidada, et teos on kirjutatud pea 20 aastat tagasi). (*Ibid.*: ptk 2)

Erikseni ideed on huvitavad ja ärgitavad mõtlema väljaspool tüüpilist kooliõpiku mudelit. Siiski tuleks ettevaatlikult suhtuda tema liigsesse skeptilisusesse rahvusluse ja rahvusliku ideoloogia suhtes. Kas 19. sajandi riigimehed mõtlesid selle peale, et nad konstrueerivad ideoloogiat või kas rahvuslikke sümboleid loodi teadlikult? Võib-olla on see vaid viis, kuidas meie tänapäeval asju näeme ja kuidas minevikusündmusi tõlgendame. Eelpooltoodud väidetes on kindlasti tõde, kuid kui palju, jääb üle vaid spekuloida.

1.2 Norra kultuuri mõjud Eestis

Käesolevas peatükis keskendun eesti ja norra kultuuri kokkupuutepunktidele kirjanduse vahendusel. Eesmärgiks on pöörata tähelepanu üldistele suundumustele ja hoiakutele haritlasringkondades erinevatel ajaperioodidel ning leida seaduspärasusi norra kirjanduse eesti keelde tõlkimisel. Vaatlen ka norra lastekirjanduse tõlkeid ja kõrvutan neid proosatõlgetega. Informatsiooni olen kogunud peamiselt ajaloolistest uurimustest, vastaval ajaperioodil ilmunud teostest ja internetist.

Alustan rahvusliku ärkamisajaga, kuna tol perioodil hakkas laiemalt levima trükisõna ning seoses rahvusliku eneseteadvuse tõusuga hakati esimest korda laiemalt tähelepanu pöörama välisorientatsioonidele ja enesemääramisele. Sajandi lõpul (1898) ilmus ka esimene teadaolev norra autori tõlge. Alapealkirjad ei jagune perioodideks mitte niivõrd ajaloosündmuste kui ideede leviku põhjal. Nii ei ole eraldi välja toodud esimese Eesti Vabariigi aega, küll aga vaatlen antud kümnenditel levinud ideid.

1.2.1 Rahvuslik ärkamisaeg

Lääne-Euroopa riikidega võrreldes toimus rahvuslik ärkamine Eestis suhteliselt hilja. Samal ajal kui läänes levisid rahvuslikud ning saksa klassikalise filosoofia ideed, ei osanud eestlased ise oma riigi valitsemisest veel unistadagi. 90% elanikkonnast moodustasid pärisorjadest talupojad ning valitsevaks klassiks oli baltisaksa aadelkond. Ea Jansen (2007) kirjeldab baltisakslaste hariduslembust ning selgitab, et Balti provintside „moodne” kultuurielu sai ideelist toitu Saksamaalt, arendas aga välja oma kultuuriinstitutsioonid ja levivahendid ning kujunes seetõttu omaette süsteemiks (*ibid.*: 77). Selle süsteemi seest kasvas ajapikku välja eesti enda haritlaskond.

Toomas Karjahärm (1997) toob välja, et veel 20. sajandi algul häbenesid mõned eestlased oma rahvuslikku päritolu ning pidasid end parema meelega sakslasteks

(*ibid.*: 155). Siiski olevat baltisaksa literaatide estofiilne tegevus 19. sajandi alguses andnud esimestele eesti soost haritlastele julguse tunnistada oma rahvuslikku päritolu (*ibid.*: 299).

1860. aastatel kujunes välja eesti soost haritlase tüüp ning tolle aja juhtfiguurideks said Jakob Hurt ja Carl Robert Jakobson. Ilmar Talve (2005) tõstab esile ajalooteadvuse suure tõusu kui ärkamisaja taustajõu (*ibid.*: 385). Karjahärmi sõnul said vähemalt Hurdast alates kõik eesti juhid aru, et ilma rahvusliku professionaalkultuurita pole eestlastel tulevikku ning puuduvad väljavaated iseseisva rahvusena püsima jääda. Hurda jaoks oli tähtsaim kinnistada eesti haritlasi eestluses ja hoida ära nende saksastumine. (1997: 197) Rahvuslik ideoloogia oli algusest peale aadli ja mõisnike vastu suunatud ning baltisaksa kodanluse ja haritlaskonna saksa natsionalismi tõttu ka saksavastane (Talve 2005: 385).

Ärkamisaegne ideestik Hurda ja Jakobsoni esituses vajas levimiskanaleid. Seda ülesannet hakkasid täitma eesti ajalehed ja eestlaste seltsidesse organiseerumine. Maal lasus rahvusliku kultuuritöö põhiraskus aga külakoolmeistritel, keda Karjahärm nimetab ärkamisaja tähtsamateks rahvameesteks (1997: 196). Tegelikult oligi rahvuslik liikumine vormilt talupoeglik, kuna eestlased olid tol ajal kõrgkihita agraarne rahvas. Eesti ärkamisaja omapäraks peetakse seda, et selle ideede teadlikeks kandjateks ja juhtideks olid eeskätt kesk- ja alamastme haritlased, mitte kõrgkoolides õppinud, nagu vanemate kultuurrahvaste puhul (*ibid.*: 302).

Sajandivahetusel kujundasid eesti vaimse eliidi nägu akadeemilised haritlased, kelle arv plahvatuslikult kasvas. Jansen kirjeldab seda kui omaette sotsiaalset gruppi, mis tegutses väljaspool vana seisukorra müüre ning oli silmapaistvalt aktiivne (2007: 367). 20. sajandi alguse rahvuslikud liidrid sünteesisid Hurda ja Jakobsoni ideid ning arendasid neid edasi. Iseseisvuseelne eesti intelligents oli siiski ebaküps ja lõpuni arenemata ning sellel puudusid kaugemas minevikku ulatuvad traditsioonid ja põlvkondade järjepidevus (Karjahärm 1997: 307).

Millal täpselt tekkis eestlastel esimest korda laiem huvi Norra vastu, on raske öelda. Jansen kirjutab, et juba 1860. aastatel hakkas eestlasi huvitama Soome kultuurimudel ning kui õpiti tundma ka teisi Euroopa maid, kasvas huvi nende

ideevaramu vastu (2007: 375). Norrat või Põhjamaid ta siiski eraldi välja ei too. Esimene teadaolev norra autori tõlge eesti keelde ilmus sajandi lõpul. Tegemist oli maadeavastaja Fridtjof Nanseni reisikirjeldustega Põhja-Jäämerelt, mis anti välja 1898. aastal. Käesolev töö ei võimalda uurida kõikide norra autorite eestikeelsete tõlgete retseptsiooni (mis küll oleks väga huvitav ja looks võimaluse palju laiahaardelisemaks analüüsiks). Esimene kontakt norra kultuuriga sai sajandi lõpul siiski loodud ja järgneva 10 aasta jooksul ilmus keskmiselt üks norrakeelse kirjanduse eestikeelne tõlge aastas (Norra 1995).

1.2.2 20. sajandi I pool

20. sajandi alguse Eesti kultuurimaastikul andis tooni „Noor-Eesti” rühmitus. Sõna „nooreestlane” kasutati juba 1860. aastatel, tollal oli see seotud haritlaste rahvuslike püüete, uuendusmeelsuse ja saksavastasusega (Karjahärm 1997: 195). Esimese „Noor-Eesti” albumi (1905) ava-artiklis pani rühmituse juhtfiguur Gustav Suits kirja kuulsad sõnad: „E n a m e u r o p a l i s t k u l t u r i ! O l g e m e e s t l a s e d a g a s a a g e m k a e u r o o p l a s t e k s !” (Eesti 2007). Ilmar Talve sõnul ei ole „Noor-Eestit” ja tema kultuurilist asendit kerge lühidalt kokku võtta, kuna sellega seotud põlvkond ei moodustanud ei kirjanduslikult ega ühiskondlik-poliitiliselt väga selgepiirilist rühma (2005: 563). Tiit Hennoste (2006) leiab, et nooreestlaste lähenemine kultuurile oli väga tüüpiline noore inimese omale, kes „ahmib igalt poolt ja palju”, innustub kõigest uuest, on rahulolematu ja agressiivne ega suuda veel süsteemiks korrastada oma ajusse voolavat teadmiste ja muljete massi (*ibid.*: 14–15).

Ometi saab välja tuua nooreestlaste tegevuse põhieesmärgid ja orientatsiooni. Sajandialguse euroopaliku kultuuriga tutvunud noored kirjanikud ja kunstnikud tunnetasid eestlaste kultuurilist mahajäämust. F. Tuglas ja B. Linde väitsid, et eesti rahval puuduvad üldised kultuuritraditsioonid euroopalikus mõttes ning neil pole Euroopasse midagi kaasa võtta (Karjahärm 1997: 259). Sellest kasvas välja euroopastumise idee, mis nooreestlaste jaoks tähendas euroopaliku kõrgkultuuri loomist eestlaste endi poolt ilma baltisaksa ja vene vahendusteta. Pilg suunati Lääne-

Euroopasse ja Skandinaaviasse, uusi kultuurikontakte otsiti Prantsusmaalt, Itaaliast, Skandinaavia puhul eriti Norrast. (*Ibid.*: 259–260)

Bernhard Linde kirjutas 1910. aastal Kristiaanias viibides essee Edvard Munchist ja tema loomingust. Selles avaldab ta ka arvamust norralastest, mis ei ole aga sugugi positiivne. Linde pidas Munchi kaasmaalasi pealiskaudseteks ja ükskõikseteks nii kodu- kui ka välismaise kultuuri avalduste vastu. Talle hakkas silma „vaimlise kultuuri keskpärasus” (1927: 146) ning ta pidas riigi üldist kultuurilist taset madalamaks mõnede teiste Lääne-Euroopa riikide omast. Samas avaldab kirjanik imestust selle üle, kui palju suurkujusid see väike maa tervele Euroopale on andnud, nimetades Henrik Ibsenit, Knut Hamsunit, Edvard Grieg'i ning teisi. (*Ibid.*: 146–147; 154)

Nooreestlastele on ette heidetud, et nad ignoreerisid täielikult baltisakslaste rolli Lääne-Euroopa kultuuri ja teaduse vahendajana (Karjahärm 1997: 262). Nende propageeritud esteetiline ülikultuur leidis Karjahärmi sõnul vähem mõistmist, kui asjaosalised ise lootsid. Ühe põhjusena toob ta välja selle, et publik ei olnud harjunud subjektiivse eneseväljendusega ning keeruka ja metamorfooririkka kunstikeelega ega suutnud uuendajate taotlusi mõista. (*Ibid.*: 272) Seda kinnitab ka Gustav Suits oma sõnavõtuga rühmituse viimases albumis 1915. aastast, kus ta tunnistab, et liikumine arenes kiiremini kui „need intelligentlikud kihid, millede pääle ta end toetab, on edenenud” (Suits 1915).

Aastatel 1917–1919 koondusid F. Tuglase ümber mitmed lagunenud „Noor-Eesti” rühmituse liikmed ning moodustati „Siuru”. Perioodi on nimetatud luule kõrgajaks eesti kirjanduses ning suurenes tõlkekirjanduse osakaal (see tendents jätkus ka järgnevatel aastatel). Tõlgiti nii vene, saksa kui ka prantsuse autoreid, aga nooreestlaste seisukohtade mõjul lisaks Skandinaavia kirjanike teoseid. (Talve 2005: 567–569) Norra autorite tõlkeid ilmus tol perioodil siiski vaid 2, millest mõlemad olid kriminaalromaanid. Varasematel aastatel (1910–1914) oli antud välja 16 proosatõlget, nendest 7 olid H. Ibseni teosed. (Norra 1995) Tõelise hoo sai norra kirjanduse tõlkimine sisse aga esimese Eesti Vabariigi ajal.

1920.–1930. aastatel olid eestluse ideoloogid ametis eesti rahvuse ja riikluse olemasolu õigustamise ja põhjendamisega. Omariikluse saavutamiseks tekkis pinnas kultuuriliseks avatuseks ja vabaduseks kultuuriorientatsioonide valikul. 1930. aastate algul hakati rääkima „programmilisest rahvuslusest” (Karjahärm 2001: 258) ja Eesti „oma tee” otsimisest (*ibid.*: 348). Arvati, et eesti kultuuri on ladestunud liiga palju võõrapärast, mis on eestluse eksistentsile hädaohtlik. Johannes Aavik kritiseeris suurrahvaste „orjaliku järeletegemise tungi” kui eesti iseloomu tunnusjoont (*ibid.*: 349). Oluliseks sai saksa ja vene kultuuridest distantseerumine ning orienteerumine „tervendavate mõjudega” inglise-prantsuse suunal (*ibid.*). Skandinaavia-ihalus oli teisel kohal, olles siiski vähem aktuaalne kui nooreestlaste ajajärgul. Ilmar Tõnissoni arvutuste kohaselt jagunes 1936. aastal võõrkeeltest eesti keelde tõlgitud kirjandus lehekülgede arvu järgi protsentuaalselt nii: inglise 29,4%, prantsuse 15,3%, saksa 12,1%, norra 11,7%, vene 8,7%, soome 6,7%, rootsi 4,1%, poola 3,6%, taani 3,0% (Karjahärm 2007: 20). Mõnevõrra üllatav on see, et norra keelest tõlgiti 3 korda rohkem kui rootsi keelest ja 4 korda rohkem kui taani keelest. Nende riikidega on Eestil olnud ajalooliselt palju rohkem kontakte, ometi ei tundunud tolle aja kultuuriline orientatsioon neid soosivat.

Kui vaadata, milliste norra kirjanike teoseid oli enne II maailmasõja puhkemist eesti keelde kõige rohkem tõlgitud, saame järgmise pildi: sajandi algul olid populaarsed Bjørnstjerne Bjørnson (1832–1919; kirjanik ja norra rahvushümni sõnade autor) ja Henrik Ibsen (1828–1906), seejärel detektiivilugude kirjutaja Sven Elvestad (1884–1934). 1920. aastate lõpust alates tõlgiti palju legendaarset Knut Hamsunit (1859–1952), 1930-ndatel Johan Bojerit (1872–1959), Sigrid Undseti (1882–1949) jt.

Norra kirjandusajaloos on käibel mõiste „neli suurt” (*de fire store*), mis tähistab 19. sajandi realismiajastu suurkujusid Bjørnstjerne Bjørnsonit, Henrik Ibsenit, Alexander Kiellandit ja Jonas Liet. Neid kõiki on läbi aegade eesti keelde tõlgitud, eriti H. Ibsenit ja B. Bjørnsonit, kes on ka maailmakirjanduses tuntumad.

Samuti on Eestis hoogsalt tõlgitud Taani ja Rootsi (mis on keeleliselt, kultuuriliselt ja geograafiliselt Norrale kõige lähemal) autorite teoseid, kuigi nagu juba mainitud, jäid need 1930. aastate keskel mahu poolest norra kirjanike tõlkimisele alla. Enne 1940. aastat tunti tõlkekirjanduse kaudu rootsi autoreid Alfred Hedenstiernat (1852–

1906), maadeuurija Sven Hedin (1865–1952), August Strindbergi (1849–1912), Verner von Heidenstami (1859–1940). Kõige populaarsem rootsi kirjanik oli Selma Lagerlöf (1858–1940), kelle teoseid tõlgiti eriti esimese Eesti Vabariigi ajal. (Rootsi 1993)

Taani autoritest oli (ja tundub olevat siiani) kõige armastatum Hans Christian Andersen (1805–1872). Teda tõlgiti ka läbi nõukogude aja, mil raamatute tiraažid ulatusid kuni 100 000 eksemplarini. Teised tõlgitavamad kirjanikud enne sõda olid Herman Bang (1857–1912), Karl Ewald (1856–1908), Johannes Vilhelm Jensen (1873–1950) ja Karin Michaëlis (1872–1950), kelle teostest tõlgiti enamasti lasteraamatuid. (Taani 1992)

Eesti Vabariigi aegse välisorientatsioonide ideoloogiaga pidi aktiivse kultuuriinimesena olema küllaltki lähedalt kokku puutunud F. Tuglas. Ma ei oska öelda, kas see sai määravaks tema 1939. aasta Norra-reisile, igatahes sündis sellest samal aastal lustakas teos „Ühe Norra reisi kroonika”. Tegemist on autori reisipäevikuga, kus ta kirjeldab elu Norras turisti silmade läbi, esinedes varjunime „Anonymus” all. Teos on humoorikas ja norralastesse sõbralikult suhtuv. Maa loodust ülistas ta sõnadega: „Ning peab üpris kahetsema, et inimese pea ep ole seatud keerlema laagrite peal, nenda et tema oma nägu võiks silmapilk sinna pöörata, kuhu aga tahab. Tema lihalik kael ei kannu aga Norramaa ilu välja ja jääb varsti üpris kangeks, otsekui seatõbisel” (1939: 34).

1.2.3 Nõukogude aeg

1939. aastal algas II maailmasõda ning 1940. aasta suvel okupeeris Punaarmee Eesti. Algas ligi aasta kestnud terve ühiskonna lammutamise ja reorganiseerimise laine ning kultuurielu sovetiseerimine (Karjahärm 1997: 182–183). Karjahärm ja Sirk kirjutavad, et tollel esimesel okupatsiooni aastal elatusid kirjanikud põhiliselt nõukogude kirjanduse tõlkimisest eesti keelde vene keele vahendusel (*ibid.*: 627).

1941. aasta sügisel vallutasid Eesti saksa väed ning eelnenud perioodi ühiskonnaelus, haridus- ja kultuurisfääris tehtud ümberkorraldused tühistati. 1941–1944 käis Eestis vilgas kultuurielu, kirjutati ja kirjastati eesti kirjanduse väärtteoseid (*ibid.*: 192).

Uue Nõukogude okupatsiooni eest põgenes 1944. aastal Läände suur hulk haritlasi (vähemalt neljandik, vt *ibid.*: 199–201). Algas suur repressioonide laine ning „rahvavaenlaste” süüdimõistmine ja vangistamine. Karjahärmi ja Sirgi sõnul ei lakanud repressioonid kogu sõjajärgsel ajal hetkekski (*ibid.*: 203). Võõrvõimu suhtumist haritlastesse väljendas ühene nõue kirjanduse parteilisusest, ideelisusest ning sotsialistliku realismi viljelemisest. Kirjanikke ja kunstnikke käsitleti esmajoonel kui ideoloogiataotlejaid ning kirjandust kui ideoloogiarelvu. Aastatel 1949–1951 muutus surve enneolematult tugevaks ning relvana kasutati massiterrorit, sealhulgas küüditamist. Eesmärgiks oli iseseisvusaegse intelligentsi ja eesti euroopaliku rahvuskultuuri hävitamine (*ibid.*). Tol ajal heideti Heliloojate Liidust välja 1/3, Kirjanike Liidust 1/3 ja Kunstnike Liidust pool liikmeskonnast (*ibid.*: 225).

Stalini surmaga 1953. aastal algas nn poliitilise sula ajajärk, mis avaldus kõige märgatavamal kujul koheselt ühiskonna vaimses sfääris – teaduses, kirjanduses ja kunstis. See ei tähendanud siiski ideoloogilise võitluse nõrgenemist, pigem vastupidi. Kultuuri ohjamise süsteem jäi püsima ning tekstide väljaandjad pidid vastutama nende „poliitilise korrektsuse” eest. (*Ibid.*: 231–232) 1954. aasta II üleliidulisel kirjanike kongressil (esimene oli toimunud 20 aastat varem) võeti vastu otsus „kõigi maade parimate tänapäeva kirjanike teoste ulatuslikule tõlkimisele Nõukogude Liidu rahvaste keeltesse” (*ibid.*: 650). Selle tulemusena jõudis piiritagune informatsioon varasemast oluliselt enam ka teadus- ja kunstiharitlaste laiemate ringkondadeni (*ibid.*).

Ei ole ilmselt juhuslik, et esimene sõjajärgne norra autori eestikeelne tõlge ilmus Eestis alles 1957. aastal. Vahepealsetel aastatel oli ilmunud 9 norra kirjandusteose tõlget kirjastuse „Orto” vahendusel, mille asutas peale sõja lõppu Rootsis pagulaseestlane Andres Laur. Kodumaalt 1943. aastal lahkudes oli Laur lubanud, et pühendab oma eemalviibimise aja eestlaste aitamisele ja nii ka sündis. „Orto”

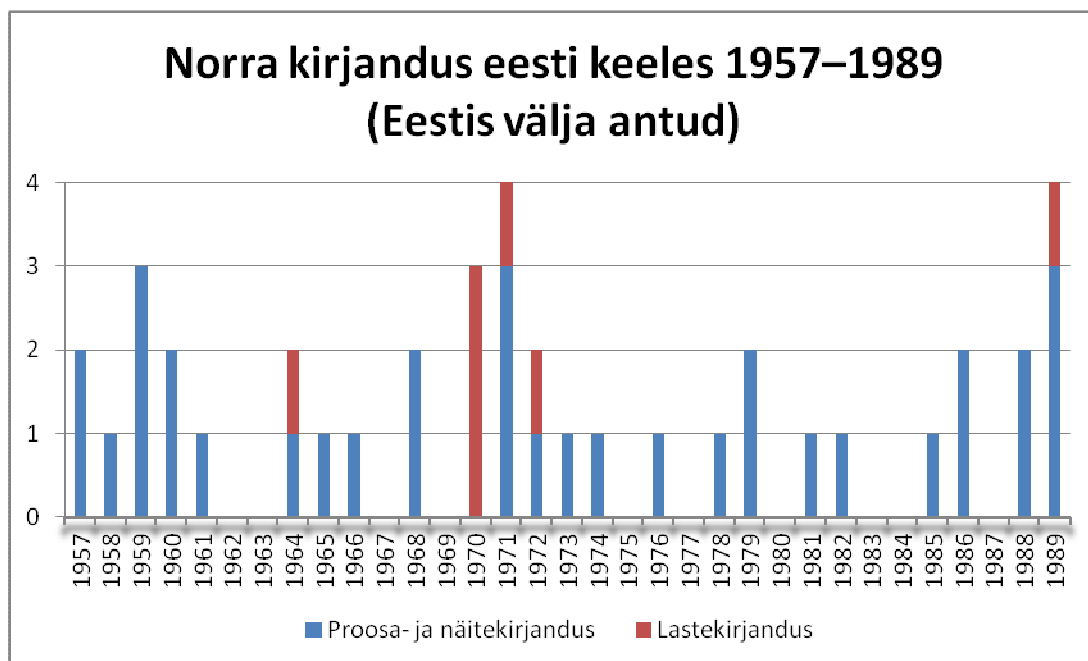
tegutses kuni 1973. aastani (alates 1951. aastast Torontos) ning selle aja jooksul anti välja 406 raamatut, millest 21 olid norra autorite eestikeelsed tõlked. (Koppel 2002; Norra 1995) Norra kirjanikest tõlgiti peamiselt Knut Hamsunit, kes on üks Norra tuntumaid kirjandusklassikuid. Tema teoste tõlkeid ei olnud nende vastuolulisuse tõttu võimalik Eestis välja anda enne 1986. aastat (Farbregd 2010: 165) (erandiks oli 1976. aastal ilmunud novellikogu, mis sisaldas ka ühte Hamsuni novelli).

1960. aastaid on eesti kultuuri jaoks võrreldud Noor-Eesti aastakümnega. Impulsse ammutati välismaailma mõjukamatest vooludest, avastati ning rakendati uudseid žanre, erakordselt palju uut loodi kõigis kultuurivaldkondades. (Karjahärm 2007: 251) Tol ajajärgul toimus läbimurre ka tõlkepoliitikas. Loomingu Raamatukogu avaldas terve rea kaasaegse maailmakirjanduse tippteoseid ning selline julgustükk olevat äratanud tähelepanu ja imetlust isegi Moskva ja Leningradi kirjandusringkondades. (*Ibid.*: 654) Eesti kultuurielus (eriti kirjanduses, kujutavas kunstis ning muusika ja teatri valdkonnas) algas 1960. aastatel parteilise juhtimise nõrgenemine. Saadi aru, et ajupesu kunstiinimesi palju ei mõjuta ja Moskva huviorbiiti sattumise vältimiseks püüti selle ümber tühja kära mitte teha. Hoolimata võimude ideoloogilistest pingutustest ja kultuurielu „õigele teele” juhtimise kavadest ilmnes tol perioodil selgelt, et Eesti kuulub endiselt Lääne kultuuripiirkonda. (*Ibid.*: 245–255)

Pisut meelevaldne on jagada ajalugu kümnenditeks, kuid mingeid seaduspärasusi saab siiski välja tuua. Kui 1960. aastatel saavutas nõukogude süsteem oma kõrgpunkti, siis järgmisel kümnendil algas allakäik. Selgeks sai kommunismi ehitamise programmi läbikukkumine, mis põhjustas ühiskonnas käärimist. Sotsiaalne optimism asendus tasapisi pessimismiga, eetika ja töökultuur käisid veelgi alla, teesklus ja silmakirjatsemine saavutasid enneolematud mõõtmed. (*Ibid.*: 277–278) 1970. aastate teisel poolel tugevnes venestamissurve, mida põhjendati rahvaste lähenemise teesiga kuni nende ühtesulamiseni. See põhjustas eestlaste hulgas rahulolematust ja vastupidiselt kavatsustele hoopis tugevdas omariikluse identiteeti. Kirjanduses valitses mõistukõne hiilgeaeg, osavalt laveeriti poliitilise korrektsusega ning kirjutati „ridade vahele”. Passiivne vastupanu oligi haritlaste peamiseks võitlusvormiks olukorras, kus tsenseerimine kohati karmistus ja avaldamiskeelud jäid. Väliskirjanduse tõlkimine vähenes kümnendil järsult, selle

ühiks põhjenduseks toodi NSV Liidu ühinemine rahvusvahelise autoriõiguse konventsiooniga. Kümneni lõpul ilmnemise selgelt sotsiaalse ja majandusliku kriisi nähtud, mis 1980. aastatel süvenesid, haarates kogu ühiskonnaelu. (*Ibid.*: 275–291)

Kogu nõukogude aja jooksul anti Eestis välja 41 norra autorite teoste tõlget või nende kogumikku (lisaks 21 teost välismaal). 1 raamat ilmus ka 1991. aastal, kuid kuna ma ei ole kindel, kas see sündis enne või pärast taasiseseisvumist, jääb see käesolevast vaatlusest välja. Võrdlusena tooksin välja aastad 1935–1939, mil tõlkeid ilmus 36 (tegemist oli kõige viljakama perioodiga norra autorite tõlkimise osas enne taasiseseisvumist). Järgnev tabel annab ülevaate nõukogude ajal Eestis välja antud norra autorite tõlgetest:

Nagu tabelist näha, ilmus kõige rohkem tõlkeid 1971. ja 1989. aastal. Ülejäänud ajaperioodi peale jagunevad teosed suhteliselt võrdselt (v.a. aastad 1959 ja 1970). Keskmiselt ilmus aastatel 1957–1989 1,3 tõlget aastas. 41 teosest 31 olid proosateosed (sh 1 mälestusteraamat, 1 elulookirjeldus ja 3 reisikirjeldust), 3 näidendid või näidenditekogud ja 7 lasteraamatud. (Norra 1995)

Tundub, et 1970-ndatel "avastati" norra lastekirjandus (või taasavastati, kuna rahvajutte oli ka varem tõlgitud, vt osa 2 Norra rahvajuttude tõlkimine). Pärast

esimest nõukogudeaegset tõlget vene keelest 1964. aastal tõlgiti 1970–1972 veel 5 lasteraamatut, millest 4 olid kaasaegsete (20. sajandi) autorite teosed. Enne järgmise lastele suunatud teose („Hedalení metsa trollid”) ilmumist läks siiski veel ligi 20 aastat. (Norra 1995)

Kui võrrelda tabeli andmeid tõlkimist ja kirjastamist mõjutanud ajaloosündmustega, siis esineb teatud seaduspärasusi. Stalini-järgne sulaaeg tundub olevat mõjutanud raamatute tõlkimist (1957–1961 tõlgiti järjepidevalt vähemalt 1–2 teost igal aastal). Kui Loomingu Raamatukogu hakkas 1950. aastate lõpus avaldama maailmaklassika tippteoseid, siis jõudis Eestisse terve rida nii kaasaegsete kui ka vanema aja norra autorite teoseid, kokku 11: 1958 Øivind Bolstad; 1959 Sigurd Hoel; 1960 Bjørnstjerne Bjørnson, Olav Duun; 1961 Tarjei Vesaas; 1964 Johan Borgen; 1965 Arthur Omre; 1966 Tarjei Vesaas; 1971 Kåre Holt; Gunnar Lunde; 1972 Sigurd Hoel. Tol perioodil ilmusid praktiliselt kõik norra proosatõlked Loomingu Raamatukogu kaudu (väljaspool sarja anti lisaks välja 6 proosateost ja 6 lasteraamatut). 1973. aastal tugevnes surve tõlkekirjandusele ning vähenes ka norra autorite tõlkimine (mis ei taastunud enne 1980-ndate teise poole uutmise-aega). Loomingu Raamatukogus ilmusid hiljem veel 3 norra autori tõlked ning 1 novellikogu: 1982 Bjørnstjerne Bjørnson (näidend); 1986 Liv Ullmann; 1988 Tor Åge Bringsværd; Aken sadama poole (novellid). (Norra 1995)

Nõukogude perioodil tõlgitud norra kirjanduse olemasolu eest võlgneme suuresti tänu 2 inimesele: Henrik Sepamaale ja Elvi Lumetile. H. Sepamaa (1905–1990) sulest pärinevad kõige esimesed nõukogudeaegsed norra-eesti tõlked ja 41 ilmunud raamatust on tema tõlgitud 21 (lisaks kaastöö novellikogu tõlkimisel). 1930. aastatel reisis Sepamaa (tolleaegne Seppik), kes oli andekas keelehuviline, mööda Skandinaaviat ja õpetas esperanto keelt. 1947. aastal küüditati ta Siberi vangilaagrisse, kust ta naases alles 9 aastat hiljem. Keeleoskus ei olnud vahepeal aga kaotsi läinud ja nii võisidki lugemishuvilised juba aasta pärast nautida 2 värsket norra autorite tõlget. (Farbregd 2010: 164–167)

Ka Elvi Lumeti (sünd. 1932) panus norra kirjanduse vahendamisse Eestis on olnud märkimisväärne. Esimene teos (lasteraamat) ilmus 1970. aastal ning peale seda on mahud järjest kasvanud. Kokku on temalt ilmunud 45 norra-eesti tõlget, neist 9

nõukogude perioodil. Imetlusväärne on see, et norra keele õppis Lumet ära iseseisvalt õpikute toel ajajärgul, mil kontaktid välismaailmaga olid piiratud. 1992. aastal pälvis ta norra kirjanduse populariseerimise eest esimese eestlasena Püha Olavi medali. (ESTER; Farbregd 2010: 170–171; Kumberg 2008)

26. juunil 1984. aastal loodi Oslos Norra-Eesti Kultuuriühing (*Norsk-estisk kulturlag*), mille moto kõlas järgmiselt: „seltsi eesmärk Norras on tutvustada eesti keelt ja kirjandust ning eesti kultuuri tervikuna ning tugevdada norra ja eesti rahva vahelisi sõprussidemeid” (Rangøy 2010: 74). Initsiatiiv seltsi loomiseks tuli norralaselt Turid Farbregdilt, kes on läbi aastate olnud tuline eesti kultuuri vahendaja. 1979. aastal külastas ta Eestit esmakordselt ning temas tekkis kustutamatu igatsus midagi selle väikese rahva jaoks ära teha. Pärast 6-kuulisi eesti keele õpinguid Tallinnas 1982. aastal alustas Farbregd eesti autorite tõlkimisega norra keelde. Aastate jooksul on tema tõlkes ilmunud mitmete eesti kirjanike teosed, muuhulgas Eno Raua „Naksitrallid” (1980), Jaan Krossi „Keisri hull” (1986), Mati Undi „Sügisball” (1987) jt, lisaks eesti rahvajutte ja luuletusi (Norra 1995). Norra-Eesti Kultuuriühing toetas ka norra kultuuri vahendamist Eestis. Nii sai muuhulgas teoks Jaan Kangilaski teos „Norra. Maa, rahvas, kunst” (1985) ning Sigrid Toomingu Norra rahvajuttude tõlked (Rangøy 2010: 77).

1980-ndate aastate lõpus, kui Eesti poliitiline kliima muutus vabamaks, avanes paljudel kultuuritegelastel esmakordne võimalus külastada Norrat. Norra-Eesti Kultuuriühing vahendas samuti nii rahvatantsurühmade kui ka kooride reise mõlematesse riikidesse ja andis mitmetele eesti noortele võimaluse õppida Norra rahvaülikoolides. Paljud nendest, kirjutab Øyvind Rangøy, tegelevad norra keele ja kultuuriga siiani, töötades tõlkijate, filoloogide või giididena ning mõned on aktiivsed majanduselus või avalikus sektoris. (*Ibid.*: 95)

1.2.4 Pärast taasiseseisvumist

Pärast nõukogude aja lõppu toimus nii Eesti ühiskonnas üldiselt kui ka raamatumaailmas lühike hingetõmbeaeg ja ümberorienteerumine. Alles 1993. aastast

hakkas teoste väljaandmine järjepidevalt kasvama. Sedamööda, kuidas nimetuste arv kasvas, langesid aga tiraažid, kuna inimestel oli nüüd valida suurema hulga väljaannete vahel. (Lott 2000: 56–57) Eriti suure osakaalu saavutasid ilukirjanduslikud teosed (1990. aastatel moodustasid need väljaantud nimetustest kolmandiku), kuna uutes oludes oli võimalik pakkuda kõike seda, mis varem oli olnud piiratud või keelatud (*ibid.*: 59).

Ka norra autorite tõlkimine sai taasiseseisvunud riigis tõelise hoo sisse. Eesti Raamat on alates 1997. aastast andnud välja sarja „Põhjamaade romaan”, mille kaudu on ilmunud ka 10 norra autorite teost. Mitmed raamatud on antud välja Loomingu Raamatukogu kaudu ja erinevates sarjades. Norra lastekirjandusest on aastatel 1995–2009 ilmunud 19 nimetust, mõned nendest on nõukogude ajal ilmunud teoste kordustrüki. (ESTER)

Kui nõukogude perioodil pärines lõviosa norra-eesti tõlgetest vaid 2 inimese sulest, siis tänapäeval on olukord palju mitmekesisem. Kindlasti on üks põhjus selles, et praegu Eestis on tunduvalt rohkem norra keele oskajaid kui varem, norra keele ja kultuuri bakalaureuseprogrammi pakub näiteks Tartu Ülikool. Kultuurikontaktid kahe maa vahel on tihenened ning koostööd tehakse nii kodanikeühenduste kui ka riikide tasandil¹.

¹ Vt Välisministeeriumi koduleht: <http://www.vm.ee/?q=node/145> (13.04.11).

2 NORRA RAHVAJUTTUDE TÕLKIMINE

Asbjørnseni ja Moe poolt kogutud rahvajutud muutusid Norras ajapikku lastekirjanduse klassikaks, olles samal ajal ka rahvuslikuks sümboliks (Rudvin 1999: 38). Käesolevas osas annan ülevaate nende tõlgetest eesti ja teistesse keeltesse ning uurin andmete kättesaadavuse puhul nende tähtsust sihtkultuurides.

Bibliograafianimestikke koostades toetun A. Pymi mõttekäigule, mille kohaselt ei saa nimekirjad, mida me tõlgete ajaloolise uurimise puhul kasutame, olla täielikult usaldusväärsed või täiuslikud ning nendesse tuleks suhtuda eelarvamustega. See ei tähenda sugugi, et nimekirjad tuleks hoopis kõrvale jätta, me peame vaid oskama nendest vajalikku informatsiooni kätte saada. (*Ibid.*: 48–53)

Lisaks soovitab Pym arvestada seda, mida tõlgitud ei ole, olgu põhjuseks kas riiklik tsensuur, avaldamise keelamine või midagi muud (*ibid.*: 70). Nõukogude režiimi tingimustes on oluline pidada meeles seda, et väljaantavate nimetuste arv ei katnud nõudlust (Möldre 2005: 187), seega on võimalik, et ka norra rahvajutte oleks muudel tingimustel rohkem avaldatud. Mul puuduvad andmed selle kohta, kas mõne Asbjørnseni ja Moe loo tõlge jäi tsensuuri tõttu ilmumata, kuid arvestades tõlgete üldist väikest mahtu tol perioodil, on see vähetõenäoline.

2.1 Norra rahvajuttude tõlkimine eesti keelde

Norra rahvajuttude eestikeelsete tõlgete puhul keskendun põhiliselt teostele, mis on välja antud enne taasiseseisvumist. Pärast nõukogude aja lõppu muutusid raamatute väljaandmise tingimused ja mindi üle turumajandusele. Hakati välja andma erinevatest keeltest tõlgitud muinasjutukogumikke, mitmed nendest sisaldasid ka Asbjørnseni ja Moe lugusid. Käesoleva töö kompaktsuse huvides käsitlen antud perioodil välja antud teoseid osa lõpus eraldi. Enne 1991. aastat ilmusid norra rahvajutud eesti keeles aga järgmistes teostes:

- **1903:** *Wöitja*. Sisaldab ka: Asbjørnseni Norra muinasjutud. Eesti keelde: P. R.
- **1904:** *Miks merevesi soolane on? (Veski meres)*. Rootsi [!] kirjaniku Jörgen Moe järele.
- **1919:** *Rahwaste muinasmaalt : koguke wõõraste rahwaste muinasjutte eesti lastele*. Norra muinasjutt: Riiakas printsess. Eestistanud Marta J.
- **1938:** *Rahvaste muinasjutte II*. Norra muinasjutt: Miks merevesi on soolane. Eestistanud Mary Sarap.
- **1967:** *Pioneer*, nr 2, 1967. Norra muinasjutt: Rebane karjapoisiks.
- **1969:** *Kirju-Mirju : ettelugemist koolieelsetele lastele*. Koost. Eno Raud. Norra muinasjutt: Nukuke rohus. Tõlk. Helvi Jürisson.
- **1970:** *Nukuke rohus*: norra muinasjutt. (Sari: „Kaks muinasjuttu”). Tõlk. Helvi Jürisson.
- **1989:** *Hedalení metsa trollid*. Norra muinasjutte ja muistendeid. (Sari: „Muinaslugusid kogu maailmast”). Tõlk. Sigrid Kangur.

Kõige mahukam ülaltoodud teostest on „Hedalení metsa trollid”, mis on ka ainuke norra rahvajuttude kollektsioon eraldi väljaandena. Seda raamatut ja selle rolli kirjandusmaastikul vaatlen töö viimases osas lähemalt.

1904. aastal ilmunud „Miks merevesi soolane on?” on väga väikeses formaadis (11 x 7 cm) raamat, mis sisaldab vaid ühte rahvajuttu. Millegipärast on loo lõppu märgitud: „Rootsi [!] kirjaniku Jörgen Moe järel”, mis annab alust arvata, et tegemist on tõlkega vene keelest, kuna on raske uskuda, et tõlkija oleks rootsi ja norra keele võinud segamini ajada. Kahtlusi tekitab ka see, et originaalteoseks on märgitud „I brønden og i tjernet”, mis on J. Moe 1851. aastal ilmunud lasteraamat. Seda peetakse esimeseks norra enda vaid lastele suunatud teoseks (Moe 2011) ning see sisaldab 4 jutustust. „Miks merevesi soolane on?” ei ole siiski üks nendest – seega ei saanud antud raamat olla tõlke originaaliks. Tõlgitud lugu ise pärineb Asbjørnseni ja Moe kollektsioonist ja norrakeelse versiooniga võrreldes on sarnasus suur. Ainuke sisuline erinevus, mille ma suutsin tuvastada, on rahaühik: taalrite asemel on rublad (Moe 1904: 9, 12; Norske 1996).

Ülejäänud 4 teost sisaldavad norra rahvajutte muude rahvaste lugude hulgas. Kõige mahukam nendest on „Wõitja”, milles leidub 5 Asbjørnseni ja Moe kogutud lugu. Need on ümber jutustanud poola kirjanik Henryk Sienkiewicz ja kogu raamatu tõlkijaks on märgitud G. Teimann. Samas on erineva päritoluga lugude juures kirjas hoopis muu nimega tõlkijad, norra rahvajuttude puhul on ära märgitud initsiaalid „P. R.”. Nii ei saagi selgust, kas kogu teos on tõlgitud poolakeelse ümberjutustuse järgi või on mõni lugudest tõlgitud selle originaalkeelest. Taaskord aitab võrdlemine norrakeelsete tekstidega. Erinevusi tuleb siiski ette, näiteks esimeses loos („Jutt lollist Juhanist”) puhuvad karjased vilet, norrakeelses variandis on selleks sokusarv (Norske 1996). Teises loos („Jutt sepast, keda põrgusse ei lastud”) on juttu hobuse rautamisest, mida originaalis väga detailselt kirjeldatakse. Eesti keeles on kirjas lihtsalt „rautas ära” (Sienkiewicz 1903: 30). Sageli on erinevused detailides, näiteks neljanda loo puhul („Rumalad mehed ja kurjad naised”) on norrakeelses tekstis välja toodud naabertalu nimi, eestikeelses viidatakse „üleaedisele” (*ibid.*: 35). Erinevusi on teisigi, mis annab alust arvata, et tegemist ei ole otsetõlgetega norra keelest.

1919. aastal ilmus Tartus kogumik „Rahvaste muinasmaalt”, mis sisaldab 10 erinevate maade või rahvaste lugu. Taaskord on tõlkijat väga raske tuvastada, kuna välja on toodud vaid tema eesnimi ja perekonnanime initsiaal (Marta J.). Norra rahvajutu puhul („Riiakas printsess”) on ilmselgelt tegemist ümberjutustusega. Norrakeelset originaalteksti on tunduvalt lühendatud ja mitmed sündmused on välja

jäetud. Võimalik, et tegemist on tõlkega mõnest muust keelest, kuid teoses seda eraldi märgitud ei ole.

1938. aastal ilmunud „Rahvaste muinasjutte II” sisaldab samuti 1 norra rahvajutu kogumikus, kus on kokku 7 eri rahvaste lugu. Teose tõlkija on Mary Sarap. Norra rahvajutt („Miks merevesi on soolane”) ilmus eesti keeles ka 1904. aastal, kuid juba nende kahe tõlke vahel on suured erinevused, rääkimata norrakeelsest versioonist. Millegipärast on Mary Sarapi versioonis jäetud välja kõik viited põrgule, kuradile ja deemonitele, millega peategelane algtekstis kokku puutub (Norske 1996). Selle asemel esinevad loos nõialoss ja päkapikud (Rahvaste 1938: 20). Siinkohal ei oska öelda, kas tegemist oli tõlkija mugandustega, kuna teost (või teoseid), millest tõlgiti, välja toodud ei ole. Võimalik, et muudatused viidi sisse mõnes teises keeles ja nii jõudis lugu uues kuues eesti lugejani. Erinevus norrakeelsest tekstist on igatahes sisuline (kuigi loo põhisüžee on sama).

Ainuke perioodikas ilmunud norra rahvajutt, mida mul õnnestus leida, on 1967. aastal Pioneeris avaldatud lugu „Rebane karjapoisiks”. Tõlkijat välja toodud ei ole, ega ka keelt, millest on tõlgitud. Lugu ise on väga lühike ja originaalilähedane, seega on raske öelda, kas aluseks võis olla norrakeelne tekst või mitte.

1969. ja 1970. aastal ilmus Helvi Jürissoni tõlgitud lugu „Nukuke rohus” kahes erinevas väljaandes. Esimest korda väikelastele ettelugemiseks mõeldud raamatus „Kirju-Mirju”, teist korda sarjas „Kaks muinasjuttu” koos kuuba jutustusega. Keelt, millest on tõlgitud, eraldi märgitud ei ole, kuid suure tõenäosusega oli aluseks venekeelne tekst. Kohati esineb lahknevusi norrakeelsest loost, näiteks on kirjeldustes lisatud juurde detaile (Norske 1995; Raud 1969: 264–266).

Analüüsides norra rahvajuttude tõlkeid eesti keelde, võib oletada, et „Hedalení metsa trollid” oli esimene teos, mis tõlgiti otse norra keelest. Sajandialguse tõlked, kuhu on jäänud märkimata tõlkija või on seda tehtud väga pinnapealselt (ainult initsiaalide näol) ning kus puuduvad viited originaalile või keelele, millest tõlgiti, peegeldavad tolle ajastu tõlkenorme (Tamberg 2009: 29). Nende puhul võib teksti päritolu vaid aimata, kuid norrakeelse versiooniga võrreldes tulevad erinevused üldjuhul selgelt esile (v.a. 1904. aasta tõlge, kuid nagu ma välja tõin, on alust arvata,

et otsetõlkega siin tegemist ei ole). 1967. aastal Pioneeris ilmunud lugu võis olla tõlge norra keelest, kuid tõlkija nime puudumisel on seda tagantjärei väga raske kindlaks teha. Võttes aga arvesse vene keelest tehtud tõlgete suurt osakaalu nõukogude perioodil, (aastatel 1963–1968 oli see 76–80% – vt Liivaku 1995: 198), muutub algkeelest tõlkimise tõenäosus üsna väikeseks.

„Hedaleni metsa trolid” sisaldab rahvajutte, mis varem eesti keeles ilmunud ei ole; ka Asbjørnseni ja Moe kollektsiooni muistendeid ja pärimusi tõlgiti esmakordselt. Käesolev töö ei sea eesmärgiks antud teose tõlkekvaliteedi hindamist, seda enam, et tõlkija ise tulemusega rahul ei ole (vt alapeatükki 3.2 „Hedaleni metsa trolid” tõlkija). Hinnates aga kogumiku lugude valikut, on mõnevõrra kahju, et sinna ei ole kaasatud rahvajuttu kolmest sokust, (*De tre bukkene Bruse som skulle gå til seters og gjøre seg fete*) mis on üks Norra kuulsamaid. Kirjandusteadlase Jon Haarbergi arvates ei saa olla ühtegi Norras üles kasvanud inimest, kes poleks seda lugu kunagi kuulnud (2010: 147).

Pärast taasiseseisvumist kasvas Eestis oluliselt tõlkekirjanduse osakaal ja nimetuste arv, mis avaldus eriti selgelt lastekirjanduse näitel (Lott 2000: 56; 58). Aastatel 1994–2006 ilmus 13 muinasjutukogumikku, mis sisaldasid ka norra lugusid. Mitte kõik nendest ei pärine Asbjørnseni ja Moe kollektsioonist ja osade päritolus ei ole ma kindel. Kui jätta kahtlusi tekitavad lood välja, jääb alles 11 kogumikku, mis ilmusid aastatel 1994–1999. Kõige mahukam nendest oli 1995. aastal ilmunud Põhjamaade muinasjutukollektsioon „Sinine vöö”, mis sisaldas 6 norra lugu (vähemalt 3 nendest on pärit Asbjørnseni ja Moe sulest). Aastatel 1996–1998 andis kirjastus Tiritamm välja sarja „12 kuud”, kus igale kuule aastas vastas 1 muinasjuturaamat. Norra lugusid ilmus nendest kaheksas, igaühes üks. Ülejäänud 2 kollektsiooni sisaldasid kumbki ühe norra rahvajutu. (ESTER; Muinasjutukooli 2011)

Kui paljud pärast taasiseseisvumist välja antud norra rahvajutud on tõlgitud nende algkeelest, ei olegi nii lihtne teada. Kõikides kogumikes ei ole keelt, millest on tõlgitud, välja toodud. Mõned teosed tõlgiti otse inglise või saksa keelest. (ESTER)

Uurisin Eesti Raamatu peatoimetaja Rein Põderi käest, mida tema arvab norra rahvajuttude väljaandmise kohta Eestis. Põderi sõnul on neid eesti keelde tõlgitud „juhuslikult ja vähe” (Põder 2011). Selgus, et 2002. aastal Eesti Raamatu kaudu ilmunud rootsi muinasjuttude kogumikule plaaniti järjena ka teiste Põhjamaade rahvaste lugusid. Müügitulemused ei vastanud aga kaugeltki mitte ootustele ja nii jäigi see mõte soiku. (*Ibid.*) Sigrid Tooming leiab, et lastele tõlkekirjanduse väljaandmiseks puudub kirjastustel piisav huvi, mistõttu ei ole ka norra rahvajutte rohkem eesti keelde tõlgitud (vt lisa 2). Vaba turumajanduse tingimustes saab raamatute väljaandmisel üheks määravaks faktoriks tõesti teenitav kasum ja liigseid riske ei taheta võtta. Miks mitte aga taotleda toetust selliselt organisatsioonilt nagu NORLA (Norwegian Literature Abroad)? Tegemist on 1978. aastal loodud Norra riigi poolt finantseeritava ühendusega, mis muuhulgas toetab norrakeelse kirjanduse väljaandmist välisriikides. Viimase 8 aasta jooksul on NORLA toetusel ilmunud norra rahvajuttude tõlked järgmistesse keeltesse: bulgaaria, vene, bosnia, bengali, prantsuse, hindi, pärsia, läti, makedoonia ja vietnami (Roll-Hansen 2011). Jääb üle vaid loota, et ühel päeval on selles nimekirjas ka eesti keel.

2.2 Norra rahvajuttude tõlkimine soome keelde

Ammendava ülevaate andmine Asbjørnseni ja Moe lugude tõlkimise kohta kõikidesse teistesse keeltesse oleks käesolevas töös andmete väga suure mahu ja raske kättesaadavuse tõttu liiga ambitsioonikas. Seetõttu olen otsustanud keskenduda peamiselt tõlgetele soome keelde ning peatüki lõpus annan tõlkimisest teistesse keeltesse lühikese ülevaate. Soome on Eestile keeleliselt ja kultuuriliselt võimalikest vaadeldavatest sihtkultuuridest kõige lähemal ja sealsetele andmetele on interneti teel vaba ligipääs.

Soomekeelsete tõlgete nimekiri (vt lisa 1) keskendub paberkandjal ilmunud teostele kuni tänapäevani ja sisaldab vaid tõlkeid norra keelest soome keelde. Välja on jäetud erinevate maade muinasjuttude kogumikud, kus leidub üldjuhul 1–2 norra lugu, kuna nende puhul on sisu väga raske kontrollida (raamatukogude andmebaasides pole see alati kirjas) ja tihti pole märgitud ka keelt, millest on tõlgitud. Helsingi ühe linnaraamatukogu (Kallion kirjasto) muinasjutuandmebaasi kaudu (vt Satukallio 2011) leidsin andmeid 26 sellise muinasjutukollektsiooni kohta, mis on välja antud aastatel 1944–2004. Enamik nendest sisaldab 1–2 Asbjørnseni ja Moe kogutud lugu, mõni mahukam väljaanne 4–8.

Esimene soomekeelne Asbjørnseni ja Moe lugude kogumik ilmus aastal 1881. Sellele järgnes 4 aastat hiljem väiksemamahuline väljaanne ning mõlematest ilmusid 1890. aastal kordustrükid. 20. sajandi alguses ilmus kolmeosaline kollektsioon „Satukirja lapsille” ja 1920. aastatel kaheosaline „Soorian Moorian linna”. Kõik 5 teost olid ligi 100-leheküljelised. 1955. aastal anti välja kogumik „Merkillinen lipas”, millest ilmus aastatel 1960–1990 koguni 4 kordustrükki. Teose autori Kirsi Kunnase näol on tegemist pea legendaarse soome lastekirjaniku ja tõlkijaga. 1954. aastal ilmusid trükist tema inglise rahvajuttude ümberjutustused teoses „Hanhiemon iloinen lipas”, millega olevat alanud uus ajastu soome tõkelastekirjanduses. Kunnas ei tõlkinud mitte lihtsalt sõnade tasandil, vaid keskendus soome lastele kui teose vastuvõtjatele ja liitis teksti, illustratsioonid ja lugejad üheks tervikuks. (Oittinen

1989: 31) Kirjaniku enda andekus ja populaarsus mängisid tema tõlgitud teoste (k.a. norra rahvajuttude kollektsiooni „Merkillinen lipas”) edu puhul kindlasti rolli.

Lisaks on Soomes 20. sajandi jooksul ilmunud väiksemaid Asbjørnseni ja Moe lugude kollektsioone või üksikute juttude väljaandeid. Võrreldes soome keeles välja antud norra rahvajuttude valikut eesti omaga, hakkab silma sealne kollektsioonide rohkus. Aastatel 1881–1990 ilmus põhjanaabrite juures tervelt 11 vaid Asbjørnseni ja Moe lugusid sisaldanud kogumikku, lisaks kordustrüki. Eestis on sarnaseid kollektsioone ilmunud vaid üks – „Hedalen metsa trollid” 1989. aastal. Loomulikult tulevad siin mängu erinevad faktorid nagu turgude suurus, inimeste lugemisharjumused, majanduslik olukord, ajalooline taust jne. Ometi on erinevus märgatav ja kui võrdlusesse lisada kõik ülejäänud norra rahvajuttude tõlked (nii Soomes kui ka Eestis), muutub vahe veelgi suuremaks.

Võiks ju väita, et norra rahvajuttude tunduvalt väiksemas kajastatuses Eesti raamatumaastikul on „süüdi” nõukogudeaegne piirav raamatupoliitika. Ometi ilmus ainuke eestikeelne Asbjørnseni ja Moe lugude kogumik just tol perioodil (kuigi selleks ajaks oli režiim juba lagunemas). Kui vaadelda Soomes ilmunud teoseid, anti sealsed kõige mahukamad norra rahvajuttude kollektsioonid välja enne Teist maailmasõda. Eesti keeles olid selleks ajaks ilmunud vaid 4 loo tõlked.

Siinkohal tasub viidata tõkelastekirjanduse olulisusele Soomes. Riitta Oittineni (1989) sõnul ammutas soome lastekirjandus 1989. aasta andmetel 70% mahust just tõlgetest, millest pooled tehti inglise keelest (*ibid.*: 29). See protsent ei ole muutunud – ka 2010. aastal moodustasid tõlked lastekirjandusest 70%, millest ingliskeelsete algtekstide osakaal oli 59% (Nordling 2011).

Eesti puhul saab tõlkekirjanduse pealetungist rääkida taasiseseisvumise tingimustes. 1997. aastal välja antud laste- ja noorteraamatute 177 nimetusest olid 123 tõlked, mis on pea 70% (Lott 2000: 58). Eesti Lastekirjanduse Keskuse statistika kohaselt moodustasid aastatel 2007–2009 tõlked 66% kogu lastele suunatud teostest (Väljataga 2011). Nõukogude perioodil (aastatel 1956–1990) oli see protsent 15 (vene ja teiste nõukogude rahvaste kirjandus väljaarvatud, vt Möldre 2005: 186) ja

seda hoolimata tõlkekirjanduse osakaalu kasvust 1960. aastatel (Krusten 1995: 170–171).

Pelgalt numbritele toetudes tekib küsimus, miks ei ole norra rahvajutte rohkem eesti keelde tõlgitud, arvestades tõlgete sarnast osakaalu Soomega pärast Eesti taasiseseisvumist. Põhjuseid on siin kindlasti rohkem kui üks, alustades juba sellest, et Asbjørnseni ja Moe lugude tõlkimise traditsioon ja järjepidevus on põhjanaabrite juures rohkem kui 100 aasta pikkune. Ometi ei ole Eestis 20 iseseisvuse aasta jooksul ilmunud mitte ühtegi norra rahvajuttude kollektsiooni. Nagu eelmises alapeatükis ilmnes, on selle taga majanduslikud põhjused, kuigi huvi neid välja anda on olnud.

Soome enda rahvajutud („Suomen kansan satuja ja tarinoita”) pani kirja Eero Salmelainen (kodanikunimega Erik Rudbeck) ning need ilmusid nelja osana aastatel 1852–1866 (Krusen 1995: 26–27). 1849. aastal oli lisaks välja antud „Kalevala” täiendatud versioon. Seega oli norra rahvajuttude tõlkimise ajaks omakeelsed žanrinäited ja folklooripagas juba olemas, mis võimaldas tõlgete paigutust teiste sarnaste tekstide konteksti.

2.3 Tõlked teistesse keeltesse

Lisaks soome keelele on norra rahvajutte aja jooksul tõlgitud väga paljudesse teistesse keeltesse. Esimene ingliskeelne väljaanne („Popular Tales from the Norse”) ilmus aastal 1859 ning sellele järgnes samal aastal täiendatud versioon. Tõlkijaks ja väljaandjaks oli inglane George Webbe Dasent (1817–1896), kes kirjutas väljaannetele ka mahuka eessõna (vt Dasent 1912). Dasent, kes töötas mitmeid aastaid Briti saadiku juures Stockholmis, puutus seal kokku Jacob Grimmiga ning temas tekkis isiklik huvi Skandinaavia mütoloogia ja ajaloo vastu. Elu jooksul tõlkis ta islandi saagasid, norra rahvajutte, vana norra keele grammatikaraamatu jm. Lisaks 1859. aasta väljaannetele ilmusid norra rahvajutud Dasenti tõlkes veel aastatel 1862 ja 1888, lisaks mitmed kordustrukid. (*Ibid.*) 1912. aasta väljaande lõpusõna juures on välja toodud Asbjørnseni ja Moe lugude ingliskeelse versiooni vastuvõtt

tolleaegses ajakirjanduses. Seal spekulieritakse, et „Popular Tales from the Norse” võiks kuuluda klassikakirjandusse ning lugusid võrreldakse H. C. Anderseni ja vendade Grimmide loominguga. Samuti kiidetakse tõlkija tööd, ajalehe The Times korrespondent on arvamusel, et inglise keelt kõnelevale maailmale ei oleks mitte keegi teine suutnud paremat tõlget pakkuda. (*Ibid.*)

Huvi Asbjørnseni ja Moe kollektsiooni tõlkimise vastu tekkis siiski juba selle ilmumise ajal. 1847. aastal ilmus Berliinis Friedrich Bresemanni tõlgitud „Norwegische Volksmärchen gesammelt”. George Webbe Dasenti ühe loo („The Master Thief”) tõlge avaldati Blackwoodi ajakirjas 1851. aastal (*ibid.*). Samal aastal ilmus Helsingis rahvajuttude rootsikeelne tõlge „Norska folksagor”, mida on võimalik internetis Google'i raamatuna „sirvida”². Teos sisaldab 6 lugu, tõlkijat sinna aga ära märgitud ei ole. (ESTER, LIBRIS)

Täielik ülevaade sellest, kui paljudesse keeltesse norra rahvajutte üldse on tõlgitud, mul puudub. Kuid sirvides raamatukogude elektronkatalooge, võib leida andmeid maailma erinevate rahvaste keelte kohta nagu somaali, araabia, tamili jm. (BIBSYS, LIBRIS) Organisatsiooni NORLA laste- ja noortekirjanduse spetsialisti Dina Roll-Hanseni sõnul on norra rahvajuttude väljaandmisest tänapäeval huvitatud eriti väljaspool Euroopat asuvate riikide kirjastused, kuna lähemalasuvates maades on seda juba tehtud (Roll-Hansen 2009).

² Vt Google Books:

http://books.google.com/books?id=cNkDAAAQAAJ&printsec=frontcover&dq=norska+folksagor&hl=en&ei=RbK0TfvqA42fOpG13PcI&sa=X&oi=book_result&ct=result&resnum=4&ved=0CDcQ6AEwAw#v=onepage&q&f=false (18.04.11).

3 „HEDALENI METSA TROLLID”

3.1 Teose tutvustus

„Hedaleni metsa trollid” on A6-formaadis norra rahvajuttude kogumik, mis ilmus 1989. aastal kirjastuse Kunst sarjas „Muinaslugusid kogu maailmast”. See sisaldab 10 rahvajuttu (mida teoses endas nimetatakse muinasjuttudeks) ning 5 muistendit ja pärimust.

Norra rahvakultuuri uurija Ørnulf Hodne (1984) on andnud välja teose norra rahvajuttude klassifitseerimise kohta (*The Types of the Norwegian Folktale*). Toetudes Aarne-Thompsoni liigitusele (vt alapeatükki 1.1.1 Rahva- ja muinasjutud) jagab ta lood kategooriatesse (raamatu väljaandmise ajaks olid olemas andmed 4200 erineva rahvajutu kohta, vt *ibid.*: 10). Põhikategooriaid on 4: loomalood (*animal tales*), tavalised rahvajutud (*ordinary folktales*), naljad ja anekdoodid ning valemiga jutud (*formula tales*). Tavaliste juttude alla kuuluvad muuhulgas võlujutud (*tales of magic*) ja lood rumalast koletisest (*tales of the stupid ogre*).

„Hedaleni metsa trollides” sisalduvad lood jagunevad antud kategooriate alusel järgmiselt: 1 loomalugu (Mesikäpp), 1 lugu poisist (Vigurvänt Peik – kuulub naljade ja anekdootide alla), 5 võlujuttu (Kuninga jänesekarjus; Seitsmes isa majas; Poiss, kes käis põhjatuulelt oma jahu tagasi nõudmas; Ida pool päikest ja lääne pool kuud; Pisitilluke), 1 lugu rumalast koletisest (Poiss ja kurat) ning lisaks 2 lugu (Hiiglane, kel polnud südant rinnus; Poisid, kes kohtasid Hedaleni metsas trolle), mida mul ei õnnestunud antud kollektsioonist leida, kuid mis temaatikat arvestades võiksid kuuluda kas võlujuttude või rumala koletise lugude alla. (*Ibid.*)

Muistendid ja pärimused, mida antud raamatus on 5, ei ole norrakeelses originaalis eraldi kategooriana välja toodud (seal on kõik lood ühisnimetaja „rahva- ja haldjalood” all, vt Asbjørnsen 1985). Ajaloolased H. ja E. Beyer (1978) juhivad tähelepanu sellele, et sõna „haldjalood” on eksitav, kuna haldjaid ise lugudes ei esine. Nad viitavad Asbjørnseni enda selgitusele, mille järgi kuuluvad sellesse

kategooriasse lood kohtumistest üleloomulike olenditega, mida lugude jutustajad või nende perekonnaliikmed väitsid olevat kogenud. (*Ibid.*: 151) Asbjørnseni ja Moe teose eessõnas selgitab kirjanik Johan Borgen, et raamjutustused, mis teatud lugusid ümbritsevad, on vaid hea märk Asbjørnseni kirjanikuandest. Borgen ei välista seda, et autor pani kirja reisidel ja lugusid kogudes saadud kogemused, esinedes minavormis kirjutatud raamjutustustes kui kuulaja. (*Ibid.*: XX–XXIII)

„Hedaleni metsa trollid” on tõlkinud Sigrid Tooming (end Kangur). Järgnevalt vaatlen, kuidas antud tõlge sündis ja milline oli tõlkija roll selle ilmumise juures.

3.2 „Hedaleni metsa trollid” tõlkija

Anthony Pym (1998) rõhutab tõlgete uurimisel tõlkija rolli suurt tähtsust ning tunneb kahetsust selle üle, et sellele siiani piisavalt tähelepanu ei ole pööratud. Ta kutsub üles vaatama numbrite ja nimekirjade taha ning nägema selles inimtegevust (*ibid.*: 54). Samuti rõhutab ta vastava ajaperioodi tõlkenormide uurimise tähtsust, et paremini mõista konkreetse teksti sündimise lugu. Selle tegemisel tuleb aga olla ettevaatlik, kuna see, mida meie tänapäeval väärtustame, ei pruukinud olla sugugi oluline antud ajahetkel (*ibid.*: 114). Pym soovib uurida tõlkija elulugu mõistmaks paremini maailma, milles tõlge sündis (*ibid.*). Lisades sellele ajaloolise konteksti ja püüdes mõista sündmuste põhjuseid (*ibid.*: 143) peaksime saama konkreetsest olukorrast küllaltki põhjaliku pildi.

„Hedaleni metsa trollid” tõlkija Sigrid Tooming on sündinud 1959. aastal ning õppinud Tartu Ülikoolis inglise filoloogiat. Huvi Norra vastu tekkis tal juba lapsepõlves norra kirjandust lugedes ja seeläbi unistades maast, kus õhk on puhas ning inimesed sõbralikud ja ilusad (Tooming 2010: 172). 1989. aastal avanes Toomingul (tollane Kangur) Norra-Eesti Kultuuriühingu kaudu võimalus esimest korda Norrat külastada. Selleks ajaks oli ilmunud juba kaks tema poolt tõlgitud norra kirjandusteost ja kolmas oli pooleli. Sigrid Tooming ise kirjeldab tõlkija ülesannet nii³: „Mis on tõlkija? Vahendaja, piksevarras: jäädes ise nähtamatuks,

³ Autori tõlge norra keelest.

peab tõlkija omama ülevaadet ning suutma kontrollida detaile, keelest rääkimata. Tal tuleb siseneda teise kultuuritraditsiooni ning keelt töövahendina kasutades luua teos oma keeles uuesti. Otsida vasteid ja sarnasusi, omapärasusi ja erinevusi, liikuda pildilt pildile” (*ibid.*: 173).

Koostasini käesoleva töö raames Sigrid Toomingu jaoks küsimustiku (vt lisa 2), et saada rohkem teada „Hedalenis metsa trolid” ilmumise kohta ja uurida, milline oli tema kui tõlkija roll selles protsessis. Tuli välja, et tegemist oli Toomingu esimese tõlkeraamatuga, mille tulemusega ta väga rahul ei ole (põhjuseks vähene kogemus ja ajapuudus). Sain teada ka seda, et tema ise valis tõlgitavad rahvajutud norrakeelsest teosest ja telefonivestluse käigus selgus lisaks, et kogu protsess oli tõlkija, mitte kirjastuse algatatud. Ideest teostuseni arvas Tooming olevat läinud ligi aasta, kuigi ta seda täpselt ei mäleta. Seega võis kogu protsess alata 1988. aastal. Uurides tõlkimisel ette tulnud probleemide kohta ilmnes, et kõige suuremat raskust põhjustas tekstist arusaamine ja korrektne sõnastamine. Selleks, et püsida rahvajuttude tõlkimise lainel, luges tõlkija eesti rahvajutte, kuna nende keelekasutus ja stiil erineb muud laadi kirjanduse tõlkimisest.

Tooming arvab, et norra rahvajutte pole rohkem eesti keelde tõlgitud kirjastuste vähese huvi pärast, kuna just nende tahtest sõltub tänapäeval, milliseid teoseid välja antakse ja talle tundub, et lastekirjanduse väljaandmiseks puudub piisav huvi. Norra rahvajuttude kohta arvab ta, et nende tähendus oma sünnimaal on sarnane eesti rahva ennemuistsete juttude tähendusega siin. Tooming leiab, et kuigi „Hedalenis metsa trolid” on suunatud lastele, võiksid selles sisalduvad muistendid kõnetada pigem täiskasvanuid.

Töö esimeses pooles mainisin, et antud tõlke sündimise juures oli oma osa Norra-Eesti Kultuuriühingul ja selle kaudu levinud kontaktidel (Rangøy 2010: 77). Kindlasti mängis nende tutvuste arenemise puhul rolli Sigrid Toomingu varajane huvi Norra vastu. Turid Farbregdiga, kes oli Eesti-Norra kultuuriselti aktiivne eestvedaja ja suur Eesti-huviline, ei saanud kontakt tekkida enne 1979. mil too esimest korda Eestis käis. Igatahes oli Farbregd see, kes organiseeris Toomingu Norra-reisi (ta viibis seal vähemalt 3 kuud) ning kes kinnitas, et Norra on täiesti tavaline maa, nagu iga teine (Tooming 2010: 172).

„Hedaleri metsa trollid” andis välja kirjastus Kunst. Järgmises osas soovin lähemalt vaadata, millistes oludes antud organisatsioon tegutses ning millised olid väliskirjanduse väljaandmise tingimused nõukogude ajal.

3.3 Kirjastustegevus nõukogude ajal

Kirjastus Eesti NSV Kunst (alates 1964. aastast Kirjastus Kunst) loodi 1957. aastal Eesti NSV Kunstnike Liidu algatusel ning nagu nimigi ütleb, oli eesmärgiks anda välja kunstialast kirjandust. Nõukogude perioodil ei sõltunud kirjastuste loomine huvigruppide tahtest, vaid oli rangelt EKP kontrolli all. 1949. aastal liideti üleliidulise raamatuala reformi tulemusena kõik Eestis tegutsenud kirjastused üheks – sündis Eesti Riiklik Kirjastus (alates 1964. aastast Eesti Raamat). Kirjastus Kunst oli esimene, mis loodi antud organisatsioonist lahus ja tolleaegsest rangest tsentraliseerimisest annab märku see, et järgmine iseseisev kirjastus (Valgus) loodi alles järgmisel kümnendil, aastal 1965 (õigupoolest eraldus Valgus Eesti Raamatust) (Möldre 2005: 139).

Selleks, et suuta analüüsida nõukogude ajal välja antud kirjanduse valikut, tuleb mõista tolleaegset süsteemi ja selle reegleid. Aile Möldre (2005) on väga põhjalikult uurinud kirjastustegevust NSV Liidus ning jõuab järeldusele, et iseseisvaks kirjastuspoliitikaks ei jäänud Eestis praktiliselt võimalust (*ibid.*: 82). Siinsetel üksustel tuli lähtuda NLKP Keskkomiteest tulevatest juhistest, võtmata seejuures arvesse Eesti eripära (väike turg) ja lugejate vajadusi (*ibid.*: 126).

Vastavalt üleliidulisele poliitikale eelistati vene autoreid (eriti n-ö ideoloogiliselt korrektseid) ja soositi tõlkeid vene keelest (*ibid.*: 98–101, 178–179). Eriti tugev oli ideoloogiline surve sõjajärgsel kümnendil, mis oli kogu nõukogude perioodi kõige raamatuvaenulikum aeg. Koostati hulgaliselt keelatud kirjanduse nimekirju ning tollel ajal hävitatud teoste arvu on tagantjäreli hinnatud 20–26 miljonit eksemplarile, mis on Eesti suurst ja mahte arvestades vägagi märkimisväärne arv. (*Ibid.*: 80–81)

Aastatel 1940–1954 oli vene keelest tehtud tõlgete osakaal Eestis 86,2%. See number vähenes aja jooksul, kuid mitte märkimisväärselt, olles veel 1983. aastal 65% (Liivaku 1995: 198). Aile Möldre (2005) vaatleb ilukirjanduse ilmumist perioodil 1945–1955 ja saab väliskirjanduse osakaaluks tol ajajärgul kõigest 10% (*ibid.*: 99–100). Välistõlgete osatähtsusest räägivad kõnekalt järgnevad arvud: 1956. aastal ilmus Eestis 23 nimetust väliskirjandust, 1959. aastal 66 ja 1960. aastal 74 (viimane oli ka kogu nõukogude aja kõrgeim näitaja) (*ibid.*: 179). Selle üheks põhjuseks olid tõlkekvoodid, mis määrasid ära NSV Liidu ja teiste rahvaste kirjanduse tõlgete osakaalu, kuigi neid hoiti rangelt salajas (Liivaku 1995: 201–202).

Ligi pool sajandit on liiga pikk aeg, et seda ühe monoliitse perioodina käsitleda. Nii avaldusid ka nõukogude perioodil ühiskonnas erinevad tendentsid, mis kirjastamist ja raamatulevi mõjutasid. Nagu juba mainitud oli sõjajärgne aastakümme ühiskondliku ja kultuurilise surutise periood. Sellele järgnes Stalini-järgne sulaaeg, mil varem keelatud raamatuid hakati uuesti kasutusse lubama. Alates 1956. aastast algas raamatunimetuste järjepidev kasv ja toodangu sisuline mitmekesisustumine (Möldre 2005: 17). 1960. aastal saavutati väliskirjanduse väljaandmise rekord (nii nimetuste kui ka trükiarvu järgi), pärast seda hakkasid mahud taas kahanema (*ibid.*: 179–180). 1970. aastate algul tugevnes ideoloogilise surve ning tähelepanu hakati rohkem pöörama eesti, vene ja teistele nn nõukogude rahvaste autoritele, välisautorite valik muutus vähem esinduslikumaks (*ibid.*: 179–181).

Alles 1980. aastate teine pool tõi Eesti kirjastusellu suuremaid muutusi. Seoses uuendusliku kursi väljakuulutamisega Nõukogude Liidus 1985. aastal muutus kogu ühiskondlik-poliitiline õhkkond vabamaks ja tekkisid seniolematud võimalused iseotsustamiseks ja -majandamiseks. Nii laienesid 1986. aastal kirjastuste õigused ning kaks aastat hiljem mindi üle täielikule isemajandamisele (*ibid.*: 145–146). Tühistati ka viimased keelatud raamatute nimekirjad ja 1990. aasta lõpus likvideeriti kogu nõukogude perioodil tegutsenud tsensuuriamet (*ibid.*: 123).

Kõige selle valguses mõistame paremini seda, millistes oludes sündis „Hedaleri metsa trollid” ja miks ei tõlgitud nõukogude perioodil rohkem norra autorite (või üldse välisautorite) teoseid. 1980. aastate lõpus sai muutunud poliitilise olukorra tõttu võimalikuks palju sellist, millest varem ei olnud julgetud unistadagi. Vaevalt,

et ühiskondlikud muutused „Hedalení metsa trollid” ilmumise ainsaks põhjuseks olid, kuna erinevate maade rahvajutte oli välja antud juba 1975. aastast alates (vt alapeatükki 3.4 Sari „Muinaslugusid kogu maailmast”). Lisaks oli aastatel 1967–1970 ilmunud Asbjørnseni ja Moe lugude eestikeelseid tõlkeid kolmel korral. Seega ei tundunud just norra lood põlu all olevat, kuigi seda oleks väga keeruline tõestada. Kindlasti mängisid „Hedalení metsa trollid” tekkeloo juures oma rolli vahepeal tekkinud kontaktid norralastega ja Norra-Eesti Kultuuriühingu huvi norra kirjanduse levitamise vastu.

Järgnevalt tutvustan sarja „Muinaslugusid kogu maailmast”, milles ilmus ka „Hedalení metsa trollid”. Toetun A. Pymi raamistiku loomise ideele, mille kohaselt tuleks tõlkeid nende uurimisel vaadelda teiste tõlgitud tekstide kontekstis, kuna see avardab meie vaatevälja (1998: 40). Tema sõnul ei saa ajalugu tõlgendada ja põhjanevaid järeldusi teha vaid üksikute tõlgete analüüsimisel (*ibid.*: 39). Antud juhtumi puhul on oluline sarja tutvustada juba seetõttu, et vaadeldav teos on osa sellest ja allub teatud varem paikapandud reeglitele.

3.4 Sari „Muinaslugusid kogu maailmast”

„Muinaslugusid kogu maailmast” on aastatel 1975–1993 ilmunud sari, mis tutvustab erinevate maade rahvajutte ja muistendeid. Tegemist on A6-formaadis teostega, mille maht on keskmiselt 125 lk (norra lugude raamat on 185 leheküljega kõige mahukam), kokku ilmus antud perioodil 17 raamatut. Iga vastava teose sihtgrupp on märgitud raamatu tiitellehele (v.a. 1975. ja 1977. aasta väljaanded, kus see puudub). Selleks on kas noorem, keskmine või vanem kooliiga või nende kombinatsioon. Erandiks on tšuktši ja Tšiili indiaanlaste lood, mis on mõeldud lisaks vanemale koolieale ka täiskasvanuile. Läänemeresoome lood aga klassifitseeruvad kui „muinasjutud igale eale”. „Hedalení metsa trollide” lugejaskond peaks eeldatavasti olema nooremapoolne – teos on suunatud nooremale ja keskmisele koolieale. Sarja üldkujunduse on loonud Silvi Liiva.

Sarjas on ilmunud järgmiste maade ja rahvaste lood:

- 1975: Lood Lotringist : **Prantsusmaa**. Prantsuse keelest tlk. Anne Kalling.
- 1976: Tere, tere tiipajalga! : **Eesti** loomamuinasjutte.
- 1977: Lendav laev ja teisi **vene** muinasjutte. Vene keelest tlk. O. Samma.
- 1978: Aus talupoeg Massaro Verità : **Itaalia** muinasjutte. Itaalia keelest tlk. Anne Kalling.
- 1979: Retroromaani muinasjutte: **Šveits**. Retroromaani keeltest tlk. Aleksander Kurtna.
- 1981: Unesnõiduja : **tšuktši** muinasjutte. Ümber jutustanud A. Ehin.
- 1984: Valge kana ja kuldsõrg : **Provence**'i muinasjutte. Prantsuse keelest tlk. Anne Kalling
- 1984: Kuldkeegel : valik **saksa** muistendeid. Saksa keelest tlk. H. Siniorg.
- 1985: Paadimehe tõed : **katalaani** muinasjutte. Katalaani keelest tlk. Uku Masing.
- 1986: Suve tagasitoomine : **Põhja-Ameerika indiaanlaste** muinasjutte. Inglise keelest tlk. Jaan Kaplinski.
- 1987: Antsu torupill : lugusid rumalast vanapaganast (**Eesti**). Koost. Pille Kippar.
- 1988: Kaksteist hobust ja neiu ujuvalt saarelt : **mustlaste** muinasjutte. Poola keelest tlk. Aleksander Kurtna.
- 1989: Hedaleni metsa trollid : **Norra** muinasjutte ja muistendeid. Norra keelest tlk. Sigrid Kangur.
- 1990: Unenägude aegadest : **Austraalia põlisasukate** müüte. Inglise keelest tlk. B. Kabur.
- 1991: Maputše, kes ronis vulkaanile : **Tšiili indiaanlaste** muinasjutte. Eestindanud Jüri Talvet.
- 1992: Sinilind / Marie Catherine d'Aulnoy (**Prantsusmaa**). Prantsuse keelest tlk. Guido Ivandi.
- 1993: Muinasjutuvestja : **Läänemeresoome** väikerahvaste muinasjutte. Koost. ja tlk. Pille Kippar.

Lisaks ilmusid 2007. aastal saksa ja austraalia lugude kordustrükid.

Miks hakati antud sarja välja andma just 1970. aastate keskel, mil välistõlgete osatähtsus üldiselt vähenes? Põhjuseid võib otsida tolleaegsest kirjastuspoliitikast. Nimelt kuulutati antud perioodil välja lastekirjanduse eelisarendamine, millele järgnes väljaantud nimetuste mõningane tõus (Möldre 2005: 187). Huvitav on see, et sarja „Muinaslugusid kogu maailmast” andis välja kirjastus Kunst, mis oli 1957. aastal loodud eesti kunstiraamatute väljaandmiseks (Kirjastus 2011). Hiljem teemadering küll laienes, hakates hõlmama ka „teoseid Euroopa ja laia maailma kunstipärandi kohta” (*ibid.*).

Nõukogude perioodil ei olnud „Muinaslugusid kogu maailmast” siiski ainuke sari, mille kaudu publitseeriti rahva- või muinasjutte. Kirjastus Eesti Raamat andis aastatel 1970–1972 välja sarja „Kaks muinasjuttu”, antud perioodil ilmus 3 teost (tšehhi ja indiaani; norra ja kuuba; hispaania ja vietnami lood). 1973. aastast hakati välja andma sarja „Saja rahva lood”, mille kaudu ilmus kuni 1992. aastani 49 muinasjuturaamatut. Nende sihtgrupiks on märgitud koolieelikud või noorem kooliiga (ESTER). Teoste tiraažid peegeldasid ülalnimetatud lastekirjanduse eelisarendamise poliitikat, ulatudes 1980. aastate lõpuks 90 000 eksemplarini nimetuse kohta (Püss 1994).

Eesti rahvajuttudest ilmusid lisaks kirjastuse Kunst sarja 2 teosele veel ümberjutustustused Suure-Tõllu muistenditest 1959. ja 1982. aastal ning 1958. ja 1966. aastal Kaval-Antsu ja Vanapagana lood. Eno Raua „Kalevipoja” lugusid trükiti aastatel 1960–1976 lausa neli korda ja 1978. aastal ilmus teos ka vene keeles. (vt ESTER; Möldre 2005: 186)

Suures rahva- ja muinasjuttude väljaandmise tuhinas 1970. aastatel jätkus siiski edu ka „Muinaslugusid kogu maailmast” sarjale. Selle kaudu anti rahva- ja muinasjuturaamatuid välja ligi kaks aastakümnet ning seda veel pärast taasiseseisvumist, mil konkurents tunduvalt tihenes. „Saja rahva lugudest” eristas sarja väike formaat ja mahukamad teosed, ka oli nende keskmine sihtgrupp pisut vanem. Kirjastuse Kunst müügijuht Tatjana Rästas kinnitab, et „Muinaslugusid kogu maailmast” sarja raamatud „läksid hästi” (*ibid.* 2011). „Hedaleni metsa trolle” trükiti kokku 75 000 eksemplari ja Rästas arvas, et see kõik sai maha müüdnud. Ta lisab selgituseks juurde, et 1989. aastal läks terve tiraaž Vabariiklikule

Raamatukaubastule, mille kaudu toimus ka raamatute müük. (*Ibid.*) Nõukogude aegse plaanimajanduse tingimustes ei saa rääkida toodete müügi edust turumajanduslikust lähtepunktist. Nii kirjastuste, trükikodade kui ka raamatupoodide tegevus oli rangelt plaanidega reguleeritud (vt Liivaku 1995: 210–215). Võrdlusmomendi tekkimiseks saab aga vaadata üldiseid tolleaegseid trükiarve.

Aile Möldre toob välja raamatute keskmised trükiarvud Eestis valdkondade kaupa aastatel 1940–1990. Lastekirjanduse keskmine tiraaž oli tol perioodil 32 200, kogu ilukirjanduse keskmine aga 23 800 (2005: 150). Need arvud peegeldavad 1970.–1980. aastate suundumust just ilu- ja lastekirjanduse trükiarvude suurendamisele, tehes seda muude valdkondade (eriti teadusliku ja tehnilise kirjanduse) arvelt (*ibid.*: 155). 1989. aastal, mil ilmus ka „Hedalen metsa trolid”, oli kogu raamatutoodangu keskmine trükiarv Eestis 8800 eksemplari (*ibid.*: 163), see number üksi võib aga olla eksitav. Eesti tõlkekirjanduse bibliograafiast (Püss 1994) ilmneb, et 75 000 eksemplari suurune tiraaž ei olnud tol ajal lastekirjanduse (eriti muinasjuttude) puhul sugugi erandlik. Täpselt samasuguse trükiarvuga ilmusid „Muinaslugusid kogu maailmast” sarjas mustlaste muinasjutud 1988. aastal ja Austraalia põlisasukate müüdid 1990. aastal.

Olles tutvunud „Muinaslugusid kogu maailmast” sarja paiknemisega kirjandusmaastikul, heidaksin pilgu „Hedalen metsa trolid” raamatukogudest laenutamisele, et saada teada, kui populaarne teos sealsete külastajate hulgas oli.

3.5 Raamatukogudest laenutamine

Informatsiooni „Hedalen metsa trolid” laenutamise kohta olen kogunud Tallinna suuremate raamatukogudest: Keskraamatukogust, Rahvusraamatukogust ja Tallinna Ülikooli Akadeemilisest Raamatukogust. Rahvusraamatukogu läks 2000. aastal üle uuele arvutisüsteemile ning varasemate hoidla ekseplaride laenutuste kohta andmed puuduvad. Samuti ei peeta arvestust avariikul seisvate teoste kasutuse kohta. Kokku on „Hedalen metsa trolle” Rahvusraamatukogus 5 eksemplari, millest

3 on hoidlas, 1 arhiivikogus ja 1 lugemissaali avariilil. Ühele hoidla eksemplarile on registreeritud 2 laenutust, millest viimane toimus aastal 2001. (Reinpalu 2011)

Rohkem andmeid olen saanud Keskraamatukogu ja selle haruraamatukogude eksemplaride laenutamise kohta. Peahoone lastekirjanduse osakonna 2 eksemplarile on olnud kokku 12 laenutust (lisaks 2 pikendust), viimane tagastus oli septembris 2010. Ülejäänud 9 eksemplarist on laenutusi olnud kuuel: kokku 13 laenutust ja 3 pikendust. Viimased tagastused toimusid aastatel 2008–2011. (Keskraamatukogu, andmed autori valduses)

Tallinna Ülikooli Akadeemiline Raamatukogu ei ole küll lastekirjandusele spetsialiseerunud, kuid seal leidub „Hedaleri metsa trolle” tervelt 5 eksemplari, millest kõik on kojulaenutuses. Elektrtoonilised andmed pärinevad aastast 1999, seega päris täielikku ülevaadet teose nõudluse kohta ei saa. Kokku on viimase 12 aasta jooksul olnud 3 laenutust ja 8 pikendust, viimane laenutus toimus aastal 2005. (TLÜAR kojulaenutus, andmed autori valduses)

Kuna teos on suunatud nooremale lugejaskonnale, pole sugugi üllatav, et kõige rohkem on seda laenutatud Tallinna Keskraamatukogu lastekirjanduse osakonnast. Võrdluse saamiseks palusin andmeid ka kahe sama sarja ja samade trükiarvudega ilmunud teose kohta (mustlaste muinasjutud ja Austraalia põliskasukate müüdid), millele eelmises osas viitasin. Mustlaste muinasjutte, mis ilmusid 1988. aastal, on laenutatud kokku 4 korda (pikendused puudvad), viimane tagastus oli käesoleva aasta märtsis. Austraalia põliskasukate müütide laenutuste arv on samuti 4, pikendusi on 2 ja viimane tagastus oli veebruaris 2011. (Sieberk 2011)

Muidugi on antud 3 teose põhjal väga raske üldistusi teha ja seaduspärasusi leida, kuid suured need arvud ei ole. Võib-olla aitab olukorda paremini mõista pilguheit raamatute positsioonile ja tähtsusele nõukogude Eestis.

Inimeste suhtumist raamatutesse nõukogude ajal on uurinud ja analüüsinud Uno Liivaku (1995). Tema sõnul omandas iseenda vaimne harimine kirjasõna vahendusel okupatsiooni tingimustes erilise tähenduse. Liivaku viitab Heino Puhveli sõnadele, kes ütles, et eestlaste lugemisaktiivsus ei ole kunagi varem olnud nii suur kui

nõukogude perioodil (*ibid.*: 183). Tol ajal võidi minuteose hankimiseks seista raamatupoe ukse taga tunde enne kaupluse avamist ja eriti suure nõudluse korral kehtestati müügipiiranguks üks eksemplar inimese kohta (*ibid.*: 211). Muidugi ei tohi unustada, et raamatute leviku oluliseks eelduseks oli muu kauba puudus (*ibid.*: 208). Üha tavalisemaks muutusid koduraamatukogud, millede maht aastate jooksul aina kasvas. Liivaku viitab sellele, et nende tähtsus lugemisprotsessis oli suur – 1980. aastateks olevat kolmveerand loetud teostest pärinenud just kodudest. (*Ibid.*: 217–218)

Arvestades lasteraamatute suuri tiraaže ja koduraamatukogude tähtsust ei pruukinud inimestel olla vajadustki kõiki teoseid raamatukogudest laenutada. Kahjuks ei oma ma ülevaadet selle kohta, kui palju inimesed tol perioodil üldse raamatukogusid külastasid. Selle eraldi uurimine viiks antud töö puhul põhiteemast liiga kaugele. Seetõttu piirdun esitatud andmetega ja heidan järgmises osas pilgu „Hedalení metsa trollid” rollile kirjandusmaastikul üldiselt.

3.6 Koht kirjandusmaastikul

Olen proovinud leida artikleid või retsensioone, mis oleksid andnud vastukaja „Hedalení metsa trollid” ilmumisele 1989. aastal. Tulemusi ei andnud Artiklite ja Retsensioonide Kroonika mitme aastakäigu sirvimine ega ka Keele ja Kirjanduse, Loomingu ja Vikerkare andmebaaside uurimine. Tõlkekriitika kui nähtus oli tol kümnendil ometi aktuaalne, 1981. aastal lausus Peeter Torop: „Tõsise tõlkekriitika vähesuse ja tõlgete kaheldava kvaliteediga seoses on üleliidulises perioodikas palju räägitud tõlketekstide kommenteerimisest” (Sepp 1981). Võib-olla oli „Hedalení metsa trollide” puhul retsensioonide puudumise üheks põhjuseks ajalooliselt murranguline aeg. Toimusid ju Eesti ühiskonnas 1980. aastate lõpus suured muutused, mis inimeste tähelepanu endale tõmbasid.

Pöördudes lastekirjanduse poole üldisemalt – kirjandusteadlane Õnne Kepp väidab, et seda valdkonda on Eestis vähe uuritud (Krõlov 2005). 1995. aastal ilmus n-õ vanemasse põlvkonda kuuluva Reet Krusteni sulest „Eesti lastekirjandus”, mis

annab ülevaate siinsel lastekirjanduse maastikul toimunud muutustest läbi ajaloo. Toon välja mõned üldisemad tendentsid, mis aitavad paremini mõista „Hedalen metsa trollid” positsiooni ülejäänud tekstide seas.

Teiste rahvaste muinasjutud on kuulunud eesti laste lugemisvarasse juba alates 19. sajandi teisest poolest. 1860. aastatel ilmusid esimesed vendade Grimmide lugude tõlked. Perrault' poolt kirjapandud „Saabastega kassi” ümberjutustused ilmusid aastatel 1897 ja E. Bornhöhe vahendusel 1895. (Toomeos-Orglaan 2008: 19) Taani kirjaniku H. C. Anderseni muinasjutte avaldati eraldi kogumikuna aastatel 1877 ja 1897. Soome muinasjutud (Z. Topeliuse sulest) ilmusid 1891. ja 1898. aastal Martin Lipu tõlkes, kes lisas kogumikku ka enda luuletusi. (Krusten 1995: 27–28)

Reet Krusten väidab: „Lastekirjandus on oma näilisest neutraalsusest ja pretensioonitusest hoolimata sõltuv valitsevast poliitikast ja seda hoopiski otsesemalt kui muu kirjandus. Mida rohkem on lastekirjandus käsitatav pedagoogilise nähtusena, seda tugevam on temas domineeriv ideoloogiline hoiak”. (*Ibid.*: 66) Sajandi algul käsitleti lastekirjandust eelkõige kui kasvatusvahendit, mille kaudu sai ühiskonna noorematele liikmetele sisestada õigeid väärtusi (*ibid.*: 67). 1930. aastatel saavutas lasteraamatute väljaandmine kõrge taseme ja seda nii kvaliteedilt kui ka kvantiteedilt. Emakeeles muutus esimese Eesti Vabariigi ajal kättesaadavaks maailma lastekirjanduse paremik. (*Ibid.*: 109; 153)

Nõukogude režiimi kehtima hakates ei jäänud sellest puutumata ka lastekirjandus. Krusteni sõnul peeti noore põlvkonna ideoloogilist kasvatust väga oluliseks ning seetõttu sattus lastekirjandus perioodi algusaastatel isegi karmima kontrolli alla kui muu ilukirjandus. Valitsevaks vormiks oli realistlik elukirjeldus ning fantaasia- ja muinasjutumaailm olid tabuteemadeks. (*Ibid.*: 159–160)

Seoses poliitilise sula perioodiga 1950. aastatel vabanes ka lastekirjandus tasapisi pedagoogilise õppevahendi rollist. Järgneval kümnendil tõlgiti eesti keelde mitmete kaasaegsete väliskirjanduse autorite teoseid, kuigi vene ja teiste nõukogude rahvaste kirjanike tiitlite arvule jäid need näitajad alla. Aastatel 1956–1990 jagunes eri rahvaste laste ilukirjanduse väljaandmine Eestis protsentuaalselt järgmiselt: eesti

kirjandus 62%, vene kirjandus 16%, väliskirjandus 15% ja teiste nõukogude rahvaste kirjandus 9% (Möldre 2005: 186).

1970.–1980. aastatel saavutas eesti lastekirjandus oma senise tipptaseme ja seda eriti muinasjutuloomingu osas. Hakati välja andma erinevate maade rahva- ja muinasjutte (seda olen käsitlenud alapeatükis 3.4 Sari „Muinaslugusid kogu maailmast”). 1980. aastate lõpp, mil ilmus ka „Hedaleni metsa trollid”, ei olnud aga lastekirjanduse jaoks kuigi soodus aeg. Isemajandamise tingimustes muutus lasteraamatute väljaandmine majanduslikult üha kahjulikumaks. Kümnendi teisel poolel vähenesid nimetuste arvud ja nii eesti lastekirjanduse kui ka tõlkelastekirjanduse toimetused langesid kahjumisse. (Möldre 2005: 188) Kuna tõlkeid oli odavam välja anda (Lott 2000: 58), hakkas tõlkelastekirjandus 1989. aastal taas kasumit tootma, samal ajal kui eesti lastekirjanduse kahjum kasvas (Möldre 2005: 188).

Lastekirjandust defineeritakse tänapäeval kui „täiskasvanute poolt lastele kirjutatud ilukirjandus” (Krusten 1995: 13). Kuidas aga klassifitseerida tõlget, mis on küll suunatud lastele, kuid mille algteksti lugejateks olid üldjuhul ühiskonna kõrgemate kihtide täiskasvanud liikmed (Pryser 1985: 160)? Vaadeldava teksti funktsiooni ja sihtgrupi muutuse kohta võiks kirjutada eraldi uurimistöö, see ei jääks aga enam tõlgete uurimise konteksti. Kui võtta aluseks Asbjørnseni ja Moe lugude 1968. aasta väljaanne, millest Sigrid Tooming norra rahvajutud tõlkis, saab vaadelda selle teose funktsiooni 20. sajandi Norra ühiskonnas. Ka seal paigutuvad rahvajutud tänapäeval lastekirjanduse kategooriasse, olles siiski norralaste jaoks ühe rahvusliku sümbolina midagi palju enam (Rudvin 1999: 38). Loomulikult ei ole kohane võrrelda norra rahvajuttude tähtsust nende sünnimaal nende tõlgete tähtsusega mõnes teises riigis. Kuid vaadelda saab tõlke rolli sihtkultuuris ja selle paiknemist teiste tõlgitud tekstide kontekstis.

„Hedaleni metsa trollid” vastuvõtu kohta Eestis 1989. aastal ei ole palju andmeid. Teos paigutus teiste samal perioodil ilmunud rahva- ja muinasjuttude valikusse ega tõusnud nende hulgas nähtavalt esile. Kordustrükke teosest ilmunud ei ole, seega järeltuleva põlvkonna traditsioonilisse lugemisvarasse see ilmselt ei kuulu.

Heites pilgu lastekirjanduse maastikule tänapäeva Eestis, hakkab varasema ajaga võrreldes silma tiitlite rohkus. Raamatute funktsioon ja roll on taasiseseisvuse tingimustes oluliselt muutunud (Lott 2000: 59–60) ja sellest ei ole jäänud puutumata ka lastekirjandus. Seoses internetiajastu saabumisega ja uute tehnoloogiliste lahenduste levikuga (nutitelefonid, arvutimängud jm), on kohane küsida, kui palju lapsed tänapäeval üldse loevad? Selle üle on viimase kümne aasta jooksul Eestis palju arutletud ja tuntud muret järeltuleva põlvkonna vähese lugemuse üle. Lastekirjanduse õppejõu Mare Mürsepa sõnul väljendab laste huvipuudus raamatute vastu seda, et suhtlusringkonnas puudub mõjus, küps ja avara silmaringiga inimene (Siimets 2000). Tõlkija ja kirjastaja Krista Kaer väidab, et laste vaba aja veetjana jääb raamat televisiooni ja interneti kõrval järjest enam tahaplaanile. „Eesti laste lugemisharjumus on oluliselt vähenenud”, tõdeb ta (Linnart 2007).

3.7 Järeldused

Norra rahvajutte ei ole eesti keeles soomekeelsete tõlgetega võrreldes väga palju ilmunud. Kuigi pärast taasiseseisvumist tekkisid võimalused lugude väljaandmiseks vaba turumajanduse tingimustes, ei ole seda palju kasutatud ja „Hedalení metsa trollid” on siiani ainus Asbjørnseni ja Moe lugude eestikeelne kollektsioon. See on ka ainsaks teoseks, mille puhul on kindlalt teada, et tõlgiti otse norra keelest.

Praegusel ajal, mil lastekirjanduse väljaandmise vastu ei ole kirjastustel väidetavalt suurt huvi, võiks norra rahvajuttude tõlkimisel kasutada Norra organisatsiooni NORLA poolt pakutavat toetust. See võimaldaks tuua Eesti lugejateni Põhjamaade kultuuripärandi ja pakkuda suuremat Asbjørnseni ja Moe lugude valikut, kui see, mis siiani ilmunud on.

Raamatul „Hedalení metsa trollid”, millele käesolevas töös erilist tähelepanu pöörasin, ei tundu olevat olnud kirjandusmaastikul laialdast mõju. Selle tiraaž oli küll suur, kuid ei erinenud teiste samal perioodil ilmunud muinasjuturaamatute omast. Samuti ei ole teose raamatukogudest laenutamine olnud väga aktiivne.

Arvestades seda, et raamatu ilmumisest on möödas pea 22 aastat ning et kordustrükke ilmunud pole, ei ole ilmselt tegemist ka tänapäeva laste traditsioonilise lugemisvaraga – seda enam, et noorema põlvkonna lugemus on vähenenud. Tekib küsimus, kas sellistes vähese lugemishuvi tingimustes oleks üldse mõtet veel ühte lasteraamatut välja anda? Võib-olla võiks teos olla hoopis interaktiivse või kuulderaamatu vormis, kuigi nende kasutust tuleks sellisel juhul eraldi uurida. Igatahes looks norra rahvajuttude väljaandmine Eestis võimaluse norra kultuuri laiemaks tutvustamiseks siinsele publikule.

KOKKUVÕTE

Käesoleva magistritöö eesmärgiks oli uurida norra rahvajuttude tõlkimist eesti keelde ja vaadelda nende tähtsust ja rolli oma sünnimaal. Heites pilgu eesti keeles välja antud Asbjørnseni ja Moe poolt kogutud lugudele, võib nõustuda kirjastuse Eesti Raamat peatoimetaja Rein Pöderiga, kelle sõnul on neid tõlgitud „juhuslikult ja vähe” (Pöder 2011).

Olen vaadelnud rahvajuttude algset suulist päritolu ja kirjapanekut, mille läbi lood aja jooksul lastekirjanduseks muutusid. Keskendusin rahvuslike ideede sünnile Lääne-Euroopas ja vaatasin, kuidas need mõjutasid enesemääramist Norras. P. C. Asbjørnsen ja J. Moe on sealsed tuntuimad rahvajuttude kogujad 19. sajandil ning nende kollektsioonid on pälvinud nii rahvusvahelist tunnustust (Dasent 1912; Haarberg 2010: 142) kui ka mõjutanud norralaste igapäeva (Haarberg 2010: 143). Tõlgete uurimise läbi saame vaadata, milline on antud tekstide tähtsus teistes kultuurides, sealhulgas Eestis.

Parema ülevaate saamiseks norra rahvajuttude tõlkimisest eesti keelde tutvustasin töös ka Eesti ja Norra kultuuride kokkupuutepunkte kirjanduse vahendusel rahvuslikust ärkamisajast alates. Esimene teadaolev norra autori eestikeelne tõlge ilmus 1898. aastal, pärast seda kasvasid mahud järk-järgult ning kõige viljakam tõlkimise periood oli esimene Eesti Vabariigi aeg (eriti 1930. aastad). Nõukogude ajal oli kogu kirjastustegevus ja samuti tõlkeraamatute väljaandmine piiratud, tol ajal ilmusid vaid 2 Asbjørnseni ja Moe poolt kirja pandud loo tõlked; režiimi nõrgenedes jõuti siiski Eesti esimese norra rahvajuttude kollektsiooni väljaandmiseni – sündis „Hedaleri metsa trollid”.

Võrdlesin norra lugude väljaandmist Eestis ja Soomes ning ilmnes, et erinevused on päris suured. Eesti ainsale kollektsioonile, mis ilmus 1989. aastal, on Soomes vastu panna tervelt 11, lisaks väiksemad väljaanded ja muinasjutukogumikes ilmunud lood. Selle põhjuseid on mitmeid, alustades ajaloolisest taustast ja sündmustest ning Asbjørnsen ja Moe lugude tõlkimise järjepidevusest, mis Eestis praktiliselt puudub.

Iseseisvuse tingimustes on küll olnud soov norra rahvajutte välja anda, kuid takistuseks on olnud majanduslikud faktorid.

Maailmas on Asbørnseni ja Moe kollektsioonide lugusid tõlgitud nende ilmumisest alates. Kõige varasemad tõlked tehti rootsi, saksa ja inglise keelde ning vähemalt viimase puhul on teada teksti soojast vastuvõtust sihtkultuuris. Kuna Euroopas on norra rahvajutte läbi ajaloo üpris palju välja antud, on tänapäeval nende tõlkimisest huvitatud eriti Aasia ja Lähis-Ida riikide kirjastused. Sellele on kaasa aidanud organisatsiooni NORLA tegevus, mis toetab norra kirjanduse levitamist välisriikides.

Vaadeldes lähemalt „Hedalení metsa trollide” ilmumist ja tekkelugu ning kohta kirjandusmaastikul, võib väita, et teose mõju ei ole olnud väga kaugeleulatuv. Seda anti küll välja suure tiraažiga (75 000 eksemplari), kuid see ei olnud nõukogude kirjastamise tingimustes sugugi erandlik. Samuti ei tunnista suurest huvist teose vastu selle raamatukogudest laenutamise statistika, kuigi need andmed ei ole seoses üleminekuga arvutiajastule täielikud. Mul ei õnnestunud leida mitte ühtegi retsensiooni ega artiklit, mis oleks kajastanud „Hedalení metsa trollid” ilmumist 1989. aastal. Ometi oli teosel oma roll nõukogude perioodi kirjandusmaastikul, mil raamatute väljaandmine oli piiratud. Ilmudes sarjas „Muinaslugusid kogu maailmast”, oli „Hedalení metsa trollid” osaks ligi kaks aastakümnet kestnud erinevate maade rahva- ja muinasjuttude publitseerimisest eesti keeles.

Mida saab veel öelda norra rahvajuttude tõlkimise kohta eesti keelde? Esitasin töös üleskutse taotleda toetust NORLAs, mis võimaldaks kirjastustel lugusid Eesti publikule tutvustada, seejuures ise kahjumisse jäämist kartmata. Teades, kui soojalt need on vastu võetud näiteks Inglismaal ja Soomes ning kui palju on ilmunud kordustrükke, võib oletada, et lood ka siinseid lapsi (ja miks mitte täiskasvanuid) ükskõikseks ei jäta. Sellega avaneks võimalus veel lähemalt tutvuda väga tähtsa osaga Norra kultuurist ja rahvuspärandist. Omaette küsimus on, kui palju lapsed tänapäeval raamatutest huvitatud on ja milline on nende roll järeltuleva põlvkonna jaoks uute meediate ja tehnoloogiate pealetungi ajastul.

SUMMARY

The translation of Norwegian folk tales into Estonian at the example of the book „Hedalen metsa trollid”.

The purpose of this thesis is to study the translation of Norwegian folk tales into Estonian. In 1840's Peter Christen Asbjørnsen (1812–1885) and Jørgen Moe (1813–1882) travelled around in different parts of Norway and noted down the tales that people in the countryside told each other as a pastime and for amusement. This was a tradition that was common to the lowest classes of the society.

By that time nationalistic ideas had been circulating in Europe and lead to a widespread collecting of folk tales in many countries, starting from Germany. Oral narratives in its various forms (tales, poems, myths, legends etc) that had been passed on from one generation to another were believed to be the carriers of a golden past and had to be noted down before they disappeared.

Asbjørnsen and Moe gave out several collections of Norwegian folk tales in the 1840's and 1850's and have received plenty of praise for their work. Jacob Grimm claimed them to be the best tales in the world (Haarberg 2010: 142). Today they are counted among children's classics and enjoy the status of a national symbol (Rudvin 1999: 38).

To better understand the literary terrain where Asbjørnsen and Moe translations landed in Estonia, the first part of this thesis concentrates on mediation of Norwegian literature in Estonia throughout history. The time-span under consideration is from the Estonian national awakening in the second half of the 19th century until today. The main focus is on the Soviet occupation period (1945–1991) as it was then (in 1989) that „Hedalen metsa trollid” was published.

„Hedalen metsa trollid” is the only collection of Norwegian folk tales ever given out in Estonian. Several other collections or books have contained one or more of Asbjørnsen and Moe stories and these were issued between 1903 and 1970 and

again after the regaining of independence. The second part of this thesis gives an overview of these texts together with translations of Norwegian folk tales into other languages. When comparing the translations made into Estonian and Finnish, it turns out that in 1881–1990 as many as 11 collections were issued in Finland, together with smaller editions and reprints. There are probably several reasons for this difference between the two countries, starting from historical events, market sizes, reading habits of the people etc. But even during the last 20 years of independence, no new collections of Asbjørnsen and Moe stories have been issued in Estonia. The publishing house *Eesti Raamat* planned to do that in the beginning of 2000's, but this was not achieved due to economical reasons.

The third part of the thesis concentrates on the book „Hedalen metsa trollid” and how it came to be. An overview is given over publishing conditions during the Soviet occupation time and the translator Sigrid Tooming (former Kangur) is introduced. I have made a questionnaire for the translator to find out more about her role in giving out the collection. It turned out that this was Tooming's first book to translate and that she is not happy with the quality of her work. I have also looked at the borrowing of „Hedalen metsa trollid” from the biggest libraries in Tallinn and the role of the book in the field of children's literature in Estonia. I did not find any book reviews that would have reflected the issuing of the collection in 1989. Neither did the borrowing from the libraries reveal any great interest from the audience. Although it must be said that during the time of its publication „Hedalen metsa trollid” seems to have served its role as a mediator of Norwegian folk tales. 75 000 books were printed and all this was probably sold (specific numbers cannot be given since all the book distribution and selling was done by one single organisation in the Soviet time).

As a conclusion it can be said that not many Norwegian folk tales have been translated into Estonian. This could easily be changed and Estonian readers could benefit together with people in many parts of the world from the rich cultural heritage of Norway. The only question is, will today's younger generation still consider reading a book at the time when new media and technology seem to be taking over?

KASUTATUD KIRJANDUS

Ashliman, D. L. (2004). *Folk and fairy tales: a handbook*. Westport, Connecticut: Greenwood press.

Asbjørnsen, P. Chr. og Moe, Jørgen. (1985). *Folke- og huldreeventyr. I utvalg*. Viborg: Gyldendal norsk forlag.

Beyer, Harald og Edvard. (1978). *Norsk litteratur historie*. Oslo: H. Aschehoug & Co.

Blamires, David. (2003). A Workshop of Editorial Practice: The Grimms' Kinder- und Hausmärchen. – In: *A Companion to the Fairy Tale*. Edited by H. E. Davidson and A. Chaudhri. Cambridge: D. S. Brewer, pp. 71–82.

Dahle, Andreas Sigmo. (2010). *Et gammelt, gammelt troll. Odd Børretzen og det norske*. Oslo: Universitetet i Oslo. [Magistritöö].

Dasent, George Webbe. (1912). *Popular Tales from the Norse*. [On-line]. http://en.wikisource.org/wiki/Popular_Tales_from_the_Norse (10.04.11).

Dollerup, Cay. (1999). *Tales and translation. The Grimm Tales from Pan-Germanic narratives to shared international fairytales*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.

Eesti Kirjandusmuuseum. (2007). *Mis on Noor-Eesti?* Toimetaja Marin Laak. [On-line]. <http://www2.kirmus.ee/nooreesti/?id=1238&sub=262> (22.03.11).

Eriksen, Thomas Hylland. (1993). *Typisk norsk. Essays om kulturen i Norge*. [On-line]. <http://folk.uio.no/geirthe/Typisk.html> (16.03.11).

Farbregd, Turid. (2010). Norsk litteratur i Estland. – I: *Estland og Norge i fortid og nåtid. Norsk-estisk forening 25 år*. Redaktører Turid Fargbregd og Øyvind Rangøy. Tartu: Norsk-estisk forening, s. 162–171.

Gundersen, Dag. (2009). *Ivar Aasen*. [On-line]. http://www.snl.no/Ivar_Aasen (02.04.11).

Haarberg, Jon. (2010). Folkediktningen (1842–1924). – I: *Den norske litterære kanon. 1700 – 1900*. Oslo: Aschehoug & Co, s. 139–153.

Hennoste, Tiit. (2006). Noor-Eesti kui lõpetamata enesekoloniseerimisprojekt. – Rmt.: *Noor-Eesti 100. Kriitilisi ja võrdlevaid tagasivaateid*. Koostanud ja toimetanud Elo Lindsalu. Tallinn: Tallinna Ülikooli kirjastus.

Hertzberg Johnsen, Birgit. (1999). *Norske folkeeventyr og sagn*. [On-line]. http://slaattedalen.net/index.php?option=com_content&view=article&id=149:norske-folkeeventyr-og-sagn&catid=44:typisk-norsk&Itemid=66 (15.03.11).

Hodne, Ørnulf. (1984). *The Types of the Norwegian Folktale*. Oslo: Universitetsforlaget.

Holbek, Bengt. (1987). *Interpretation of Fairy Tales. Danish Folklore in a European Perspective*. Helsinki: Suomalainen Tiedeakademia.

Jansen, Ea. (2007). *Eestlane muutuv asjas. Seisusühiskonnast kodanikuühiskonnani*. Tartu: Kirjastus Eesti Ajalooarhiiv.

Jones, Steven Swann. (1995). *The Fairy Tale. The Magic Mirror of the Imagination*. NY: Routledge.

Karjahärm, Toomas ja Sirk, Väino. (2007). *Kohanemine ja vastupanu. Eesti haritlaskond 1940–1987*. Tallinn: Argo.

Karjahärm, Toomas ja Sirk, Väino. (2001). *Vaim ja võim. Eesti haritlaskond 1917–1940*. Tallinn: Argo.

Karjahärm, Toomas ja Sirk, Väino. (1997). *Eesti haritlaskonna kujunemine ja ideed 1850–1917*. Tallinn: Eesti Entsüklopeediakirjastus.

Kirjastus Kunst. (2011). *Ettevõttest*. [On-line]. <http://kirjastuskunst.ee/page.php?pgID=7a614fd06c325499f1680b9896beedeb&lang=est> (04.04.11).

Koppel, Margit-Mariann. (2002). Treimani kadunud poeg Andres Laur. – *Kultuur ja Elu*, nr 3. [On-line]. http://kultuur.elu.ee/ke469_laur.htm (25.03.11).

Krõlov, Martin. (2005). Õnne Kepp luuletab oma artiklites. – *Õpetajate Leht*, nr 2. [On-line]. <http://www.opleht.ee/Arhiiv/2005/14.01.05/elu/2.shtml> (15.04.2011).

Kumberg, Eeva. (2008). Elvi Lumet: „Tõlkimine ja ilusa eesti keele viljelemine on väga mõnus”. – *Sirp*, nr 8. [On-line]. http://www.sirp.ee/index.php?option=com_content&view=article&id=159:elvi-lumet-t-lkimine-ja-ilusa-eesti-keele-viljelemine-on-v-ga-m-nus&catid=7:kirjandus&Itemid=9&issue=3193 (25.03.11).

Lampart, Fabian. (2004). The Turn to History and the Volk: Bretano, Arnim, and the Grimm Brothers. – In: *The Literature of German Romanticism*. Edited by D. F. Mahoney. Rochester, NY: Camden House, pp. 171–186.

Liivaku, Uno. (1995). *Eesti raamatu lugu*. Tallinn: Monokkel.

Linde, Bernhard. (1927). Edvard Munch. – *Omad ja võõrad. Esseed*. Tallinn: Varrak, lk 146–163.

Linnart, Mart. (15.12.2007). Kaer: laste lugemisharjumus on oluliselt vähenenud. – *Eesti Rahvusringhääling / Uudised*. [On-line]. <http://uudised.err.ee/index.php?0599862> (18.04.11).

Lott, Mare ja Möldre, Aile. (2000). *Lühike eesti raamatu ajalugu*. Tallinn: Eesti Rahvusraamatukogu.

Miks merevesi on soolane. (1938). – Rmt: *Rahvaste muinasjutte. II*. Tallinn: M. Sarap.

Moe, Birgitte Furberg. (2011). *En norsk klassiker i internasjonal drakt*. [On-line]. <http://www.barnebokkritikk.no/modules.php?name=News&file=article&sid=73> (08.04.11).

Muinasjutukooli andmebaas. (2011). [E-andmebaas]. <http://www.rahvakultuur.ee/muinasjutukool/muinasjuturaamat.php> (12.04.11).

Möldre, Aile. (2005). *Kirjastustegevus ja raamatulevi Eestis aastail 1940–2000*. Tallinn: TLÜ kirjastus.

Mørkhagen, Sverre. (2009). *Farvel Norge. Utvandringen til Amerika 1825 – 1975*. Gyldendal Norsk Forlag AS.

Nordling, Päivi. (2011). <kirjasto@lastenkirjainstituutti.fi> (26.04.11). Lastenkirjojen käännökset. [E-kiri]. Saadetud aadressil: <karoest@hotmail.com>

Norra kirjandus eesti keeles ja eesti kirjandus norra keeles. (1995). Tallinn: Eesti Rahvusraamatukogu.

Norske folkeeventyr. (1996). [On-line]. <http://runeberg.org/folkeven/> (08.04.11).

Oittinen, Riita. (1989). On translating for children: a Finnish point of view. – In: *Early Child Development and Care*, Vol. 48, pp. 29–37. [On-line]. <http://www.informaworld.com/smpp/content~db=all~content=a746715608> (13.04.11).

Põder, Rein. (2011). <rein.poder.001@mail.ee> (12.04.11). Norra rahvajutud. [E-kiri]. Saadetud aadressil: <karoest@hotmail.com>

Püss, Leida (koost.). (1994). *Eesti tõlkeilukirjandus 1986–1990. Bibliograafia*. Tallinn: Eesti Raamatukoguhoidjate Ühing.

Pryser, Tore. (1985). *Norsk historie 1800–1870*. Oslo: Det Norske Samlaget.

Pym, Anthony. (1998). *Method in Translation History*. Manchester: St. Jerome Publishing.

Rangøy, Øyvind. (2010). Norsk-estisk kulturlag. – I: *Estland og Norge i fortid og nåtid. Norsk-estisk forening 25 år*. Redaktører Turid Fargbregd og Øyvind Rangøy. Tartu: Norsk-estisk forening, s. 72–101.

Raud, Eno (koost.). (1969). Nukuke rohus : Norra muinasjutt. – Rmt: *Kirju-Mirju : ettelugemist koolieelsetele lastele*. Tallinn: Eesti Raamat, lk 264–266.

Reinpalu, Tiina. (2011). <tellimispunkt@nlib.ee> (05.04.11). Laenutamise ajalugu. [E-kiri]. Saadetud aadressil: <karoest@hotmail.com>

Roll-Hansen, Dina. (2011). <dina.roll-hansen@norla.no> (07.04.11). Norske folkeeventyr i utlandet. [E-kiri]. Saadetud aadressil: <karoest@hotmail.com>

Roll-Hansen, Dina. (2009). *Fra Norge via Russland til India – norsk barnelitteratur møter verden*. [On-line].

http://www.barnebokinstituttet.no/aktuelt/intervjuer_og_artikler/2009/fra_norge_via_russland_til_india_norsk_barnelitteratur_moter_v (14.04.11).

Rootsi kirjandus eesti keeles ja eesti kirjandus rootsi keeles. (1993). Tallinn: Eesti Rahvusraamatukogu.

Rudvin, Mette. (1999). *Norske Folkeeventyr. A Polysystemic Approach to Folk Literature in Nineteenth-Century Norway*. [On-line]. www.kuleuven.be/cetra/papers/Papers1999/Rudvin1999.pdf (08.04.11).

Rästas, Tatjana. (2011). <tellimused@kirjastuskunst.ee> (04.04.11). Küsimus. [E-kiri]. Saadetud aadressil: <karoest@hotmail.com>

Satukallio. (2011). Helsingin kaupunginkirjasto. [On-line]. <http://pandora.lib.hel.fi/kallio/sadut/tekijat.html> (11.04.11).

Sepp, Rein, Torop, Peeter. (1981). Tõlkimise teooriast ja praktikast. – *Sirp ja Vasar*, nr 3. [On-line]. http://my.tele2.ee/rein_sepp/Torop.html (16.03.11).

Sieberk, Mari. (2011). <laste@tln.lib.ee> (12.04.11). Laenutamise statistika. [E-kiri]. Saadetud aadressil: <karoest@hotmail.com>

Sienkiewicz, Henryk. (1903). Asbjörnseni Norra muinasjutud. – Rmt: *Wõitja*. Jurjev: K. Koppel, lk 28–37.

Siimets, Tiina. (28.09.2000). Raamat – lapse parim sõber. – *Eesti Päevaleht*. [On-line]. <http://www.arileht.ee/artikkel/122434> (18.04.11).

Suits, Gustav. (1915). Lõpusõna. – *Noor Eesti V album*. [On-line]. <http://www2.kirmus.ee/nooreesti/?id=278&sub=258> (22.03.11).

Suls, Tiia (koost.). (1988). *Muinasjutubibliograafia*. Tallinn: ENSV Kultuuriministeerium.

Tamberg, Anne. (2009). *Ülevaade hollandikeelse kirjanduse eestindamisest*. Tallinn: Tallinna Ülikool. [Magistritöö].

Taani kirjandus eesti keeles ja eesti kirjandus taani keeles. (1992). Tallinn: Eesti Rahvusraamatukogu.

Talve, Ilmar. (2005). *Eesti kultuurilugu. Keskaja algusest Eesti iseseisvuseni.* Tartu: Ilmamaa.

Toomeos-Orglaan, Kärri. (2008). *Eesti jutupärimuse ja trükiste vastasmõjust imemuinasjuttudes.* Tartu: Tartu Ülikool. [Magistritöö].

Tooming, Sigrid. (2010). En lyseblå drøm. – I: *Estland og Norge i fortid og nåtid. Norsk-estisk forening 25 år.* Redaktører Turid Fargbregd og Øyvind Rangøy. Tartu: Norsk-estisk forening, s. 172–173.

Tuglas, Friedebert. (1939). *Ühe Norra reisi kroonika.* Tartu: Noor-Eesti.

Ustvedt, Yngvar. (2001). *Sandemose, Aksel (1899–1965).* [On-line]. <http://www.nrk.no/nyheter/bakgrunn/portretter/1284705.html> (28.03.11).

Väljataga, Ülle. (2011). <ulle.valjataga@elk.ee> (18.04.11). Tõlkelastekirjandus. [E-kiri]. Saadetud aadressil: <karoest@hotmail.com>

Zipes, Jack. (2002). *Breaking the magic spell. Radical Theories of Folk & Fairy Tales.* Lexington: University Press of Kentucky.

Zipes, Jack. (1994). *Fairy tale as myth / myth as fairy tale.* Lexington, University Press of Kentucky.

Norra rahvajuttude soomekeelsete tõlgete bibliograafiline nimestik

1881

Norjalaisia satuja ja tarinoita. I. Suom. Juhani H. Porvoo : WSOY, 80 s. [2. trükk 1890]

1885

Satukirja lapsille : norjalaisia kansansatuja. Suom. Lyy. Porvoo : WSOY, 30 s. (Sarja: Kertomuksia kansalle). [2. trükk 1890]

1909

Satukirja lapsille. Ensimmäinen osa. Norjan kielestä suomentanut Alli Nissinen. Helsingissä : Agricola, 91 s.

1910

Satukirja lapsille. Toinen osa. Norjan kielestä suomentanut Alli Nissinen. Helsingissä : Agricola, 87 s.

1913

Satukirja lapsille. 3. Norjan kielestä suomentanut Alli Nissinen. Helsinki : Otava, 98 s.

1924

Sooria Moorian linna : norjalaisia satuja. 1 kokoelma. Suom. Martti Raitio. Porvoo : WSOY, 96 s.

1925

Sooria Moorian linna : norjalaisia satuja. 2 kokoelma. Suom. Martti Raitio. Porvoo : WSOY, 93 s.

1940

Kultalintu ja muita satuja. Helsinki, Otava, 51 s. (Sarja: Meidän lasten kirjasto).

1941

Tuhkimo ja hyvät apulaiset : norjalaisia satuja. Helsinki, Otava, 65 s. (Sarja: Meidän lasten kirjasto).

1944

Kolme kuninkaantytärtä ynnä muita satuja. Norjan kielestä suom. Alli Nissinen. Helsinki, Otava, 75 s. (Sarja: Meidän lasten kirjasto). [2. trükk; esim. nime all *Satukirja lapsille.* 3]

1948

Kaksitoista villisorsaa : kuvasatu. Tampere : Artko, 28 s.

1955

Merkillinen lipas / Asbjørnsenin ja Moen kertomia norjalaisia kansansatuja. Suom. Kirsi Kunnas. Porvoo : WSOY, 48 s. [2. trükk 1960; 3. trükk 1964; 4. trükk 1969; 5. trükk 1990]

Kuninkaan jänispaimen : norjalaisia kansansatuja. Suomentanut Nissinen, Aila. Porvoo: WSOY, 86 s.

1976

Kuninkaan jänikset : norjalainen satu. Suom. Vieno Levänen. Petrozavodsk : Karjala, 24 s.

1992

Mies, jonka piti hoitaa kotia. Suomentanut Auli Hurme-Keränen. Karkkila : Kustannus-Mäkelä, 28 s.

1994

Kolme rohkeaa pukkia. Suomentanut Pirjo Santonen. Karkkila : Kustannus-Mäkelä, 24 s.

Küsimustik "Hedalení metsa trollid" tõlkijale

1. Kuidas sündis „Hedalení metsa trollid”?

Minu esimene tõlkeraamat, väga raske oli teha, sest keeleoskus ei olnud veel kõige parem.

2. Kes tegi tõlgitavate muinasjuttude valiku? Mille põhjal see valik sündis?

Mina tegin valiku Asbjørnseni ja Moe kogutud muistendite raamatust.

3. Kui kaua läks aega ideest teostuseni?

Seda enam ei mäleta, ilmselt aasta küll.

4. Kellele on antud raamat suunatud?

Sari on suunatud lastele, aga muistendid kõnetavad pigem vist täiskasvanuid.

5. Kas olete tehtud tõlkega rahul?

Ei, ma ei ole tõlkega rahul, sest keeleoskust nappis ja tõlkinud olin veel väga vähe.

6. Milliseid probleeme kohtasite tõlkimisel? Kuidas need lahendasite?

Probleeme oli just arusaamisega ja korrektse sõnastamisega.

7. Miks ei ole teie arvates norra rahvajutte rohkem eesti keelde tõlgitud?

Kirjastuse tahtest sõltub, millist raamatut välja antakse. Mulle näib, et ei ole huvi lastele tõlkekirjandust välja anda.

8. Kas rahvajuttude tõlkimine erineb muud laadi kirjanduse tõlkimisest?

Keelekasutus, stiil on erinev. Peab lugema eesti rahvajutte, et saada samale lainele.

9. Kas olete rahul eesti keeles ilmunud Norra kirjanduse valikuga?

Ma ei ole pädev hinnangut andma. Selleks peaks kogu ilmuva norra kirjanduse läbi lugema, mida ma ei tee.

10. Millist rolli mängivad teie arvates rahvajutud Norra kirjanduses?

Olulist rolli. Nagu Eesti rahva ennemuistsed jutud Eestis.

11. Mis on teie erialane taust?

Olen inglise filoloog.

12. Kuidas sattusite norra keele ja kultuuri juurde?

Huvist norra kirjanduse vastu, mida lapsena palju lugesin. Seetõttu tekkis soov õppida ära keel, et pääseda sellele kultuurile ligemale.

13. Kas teil on veel kommentaare?

Muinasjuturaamatu illustratsioonid on väga õnnestunud.

AITÄH VASTAMAST!

